

DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-28\(57\)-212-257](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-28(57)-212-257)
УДК 37.07.005

Чижевський Борис Григорович,

кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України;
Заслужений працівник освіти України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

СУЧАСНИЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ЛІЦЕЙ УКРАЇНИ – НАУКОВО-ОСВІТНІЙ МАЙДАНЧИК РОЗВИТКУ ТВОРЧО ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті узагальнено й окреслено рівень, специфіку та напрями розвитку сучасного загальноосвітнього ліцею та ліцею-інтернату України, як науково-освітнього майданчику розвитку творчо обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи. В умовах воєнного стану, нових економічних та соціальних відносин, реформ, трансформацій, змін, необхідності післявоєнної відбудови, відродження, відновлення і утвердження української освіти і культури виникає проблема узагальнення та осмислення розвитку загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів. Творча діяльність ліцеїв та ліцеїв-інтернатів незалежно від типу, статусу, структури, підпорядкування, форми власності, місця розташування повинна сприяти розв'язанню основних суперечностей між бажаннями, планами творчо обдарованої особистості та вимогами суспільства і держави щодо забезпечення рівня і мінімального стандарту освіти, а також критеріями і темпами розвитку обдарованої, талановитої, кмітливої, допитливої особистості дитини та учня з врахуванням їхньої вмотивованості, задатків, можливостей, потреб, прав, свобод, здібностей, обдарувань, інтересів, інтелектуальних, психологічних, вікових, біологічних та фізіологічних особливостей. За тридцять років державного суверенітету України ліцеї та ліцеї-інтернати переживають п'ятий етап свого становлення та утвердження. Розвиток загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів України відбувається внаслідок творчих пошуків науковців, освітян, педагогічних колективів на основі аналізу і осмисленого використання власного та зарубіжного історичного досвіду, практики

роботи шкіл з поглибленим вивченням ряду предметів, профільних шкіл, опорних закладів освіти, спроможних шкіл, вирішення проблем диференційованого та індивідуального навчання, а також діяльності шкіл-гімназій, гімназій, гімназій-інтернатів, колегіумів, шкіл-ліцеїв, ліцеїв та ліцеїв-інтернатів. На стабільність та темпи розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів впливають не тільки жорстокі реалії війни, пандемії, епідемій, а й трансформаційні соціально-економічні, політичні процеси децентралізації, територіально-адміністративної реформи, дерегуляції та умови і закономірності діяльності територіальним спільнот (об'єднань), районів, областей з урахуванням нового територіального устрою сучасної України. Особливо актуальною зазначена проблема є в умовах децентралізації, зміни територіального устрою та дерегуляції. Децентралізація розглядається як законодавчо закріплена передача на місцевий рівень, у тому числі і на рівень ліцеїв та ліцеїв-інтернатів відповідних прав, посилюваних повноважень, свобод, зобов'язань переданих державою та підкріплених коштами, кадрами, підручниками, методичними посібниками, збірниками задач, ресурсами та відповідальністю. Стрімкі процеси євроінтеграції спонукають також науковців та педагогічних працівників ліцеїв та ліцеїв-інтернатів проводити активні дослідження та практичні розробки стосовно визначення концепції, стратегій, доктрин, змісту й стандарту освіти, спільних векторів і площин розвитку школи та узгодження співвідношення відповідності вітчизняної, національної та загальноєвропейської політики щодо подальшого розвитку повної загальної середньої освіти. Ліцеї та ліцеї-інтернати мають більший діапазон та можливості для пошуків, творчості з питань визначення змісту та стандарту освіти, організації навчально-виховного процесу на всіх освітніх рівнях, шляхів та можливостей отримання дітьми та учнями якісних наукових знань в умовах посилення відповідальності за прийняті рішення та отримані результати. Акцент зміщується в площину реального забезпечення розвитку кожного учасника навчально-виховного процесу у відповідності із індивідуальною освітньою траєкторією напруженого, інтенсивного навчання та праведної, щиросердної, добродійної праці. Саме на такий державницько-демократичний підхід зорієнтоване науково-освітнє законодавство та нормативно-правові акти України в аспекті оновлення, створення, утвердження та реалізації діяльності сучасних ліцеїв та ліцеїв-інтернатів. З духовної, моральної, правової, політичної, соціальної, економічної, інформаційної та юридичної точок зору

законодавчі вимоги, стосовно місця, значення і ролі ліцеїв та ліцеїв-інтернатів в державно-суспільному житті країни, базуються на основі Конституції України, законодавства, нормативно-правових актів, напрацьованих програм, доктрин, стратегій, концепцій, планів розвитку науково-освітньої сфери та кожного конкретного закладу освіти зокрема. У зазначеній роботі розглядаються основні напрями розвитку загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи, напрями підготовки учителів, вихователів, соціальних педагогів, психологів до роботи із здібними, обдарованими, талановитими дітьми та учнями, а також необхідність навчання, стажування, вирощування, підвищення кваліфікації педагогічних працівників в системі вищої та післядипломної педагогічної освіти на засадах оновлення дидактичного, методичного інструментарію та діяльності методичної служби.

Ключові слова: ліцей; ліцей-інтернат; задатки; здібність; обдарованість; талант; творчість; діти; учні; учителі; вихователі; соціальні педагоги; психологи; класні керівники; класоводи; керівники закладу загальної середньої освіти.

ВСТУП / INTRODUCTION

Розвиток соціального правового рівноправного людського суспільства в умовах демократичної держави Україна, подолання глобальних, локальних, загальнодержавних, регіональних, всенародних, колективних і особистісних викликів зумовлених війною, воєнним станом, пандемією, карантинами, економіко-фінансовими й демографічними кризами та необхідністю забезпечення активної життєздатності, життєстійкості, життєдіяльності, життєтворчості творчої обдарованої, талановитої, вільної і відповідальної особистості зумовили нові тенденції в розвитку як сфери освіти в цілому, так і загальноосвітнього ліцею зокрема. Потреби суспільства в духовних, моральних, стійких, твердих, незламних, творчих, активних, діяльних, обдарованих, талановитих, інтелектуально розвинених представниках молодого покоління, оновлення української свідомості та усвідомлення приналежності до українства порушили нові завдання перед загальноосвітніми ліцеями та ліцеями-інтернатами.

За тридцятирічну історію розвитку сфери освіти в суверенній Україні загальноосвітні ліцеї та ліцеї-інтернати переживають періоди та етапи трансформацій, переформатування, реформування, структурної перебудови, змін в новій якості від повного несприйняття до утвердження в

статусі загальноосвітніх закладів нового типу, альтернативних загальноосвітніх закладів освіти, елітарних закладів освіти, а також сучасних однопрофільних, різнопрофільних, багатoproфільних, спеціалізованих загальноосвітніх закладів освіти. Початковою основою їхнього утворення, розвитку та становлення були спеціалізовані школи, школи, класи з поглибленим вивчення іноземних мов та предметів природничо-математичного циклу. Своєрідними орієнтирами у створенні ліцеїв були Республіканська школа-інтернат фізико-математичного профілю на базі якої було засновано Український фізико-математичний лицей Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка та Фізико-математична школа № 145 м. Києва на базі якої функціонує Природничо-науковий лицей № 145 м. Києва. Сама ці заклади освіти та їхні аналоги мали високу оцінку як у зарубіжних експертів, так і в науково-освітній спільноті країни в площі науково-освітньої, інтелектуальної, творчої діяльності, високого рівня складності рівня та обсягу знань та успіхів і здобутків учнів.

Необхідність передачі духовно-моральних надбань, соціального досвіду, якісних наукових знань підростаючому поколінню виникла одночасно з появою суспільства і буде існувати на всіх етапах розвитку соціального людського правового рівноправного суспільства, інноваційної економіки знань, демократичної, суверенної, незалежної, соборної держави Україна. Основний тягар у вирішенні окреслених завдань на рівні середньої школи лягає на сучасні загальноосвітні ліцеї та ліцеї-інтернати.

Статус, напрацювання, надбання, успіхи, авторитет кожного конкретного лицю та лицю-інтернату формує та визначає перспективу, долю та майбутнє як конкретної творчої обдарованої особистості учня зокрема, так і українського народу і демократичної держави Україна в цілому. На це орієнтує науковців, освітян, членів українського соціального правового рівноправного людського суспільства, особливо, підростаюче покоління Конституція України. Для вирішення окреслених завдань має бути сприятливе, реальне, вивірене, стабільне законодавче, нормативно-правове поле, духовно-моральний, науково-освітній, культурно-просвітницький, творчо-інтелектуальний мікроклімат, фінансове, наукове, кадрове, матеріально-технічне, ресурсне забезпечення.

Постановка проблеми / Statement of the problem. Трансформаційні процеси в українському суспільстві, державі, економіці, а також сферах духовності, моралі, ціннісних орієнтацій, оборони, захисту, науки, освіти, культури порушують проблеми післявоєнного / повоєнного, відбудови / відновлення / відродження, стратегічного розвитку та утвердження в глобальному і Європейському просторі українства на основі підготовки

молодого обдарованого і талановитого конкурентоспроможного покоління яке володіє глибокими якісними науковими знаннями, урівноваженим науковим мисленням, глибоким науковим світоглядом, широким кругозором, практичними вміннями і навичками, компетентностями та секретами і закономірностями професійної майстерності. Виконання цих надскладних завдань покладається на ліцеї та ліцеї-інтернати незалежно від типу, статусу, підпорядкування, модифікації, структури, місця розташування та форми власності.

Дослідження, вивчення, систематизація та аналіз законодавчих вимог, нормативно-правової бази, програм, концепцій, наукових ідей стосовно тенденцій та специфіки розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів в Україні в період трансформацій, змін, реформувань, реорганізацій показує, що в центрі діяльності та розвитку ліцею та ліцею-інтернату знаходиться здібна, обдарована, талановита особистість дитини, учня, учителя, директора школи, науковця, державного службовця, законодавця, політика. Творчий обдарований, талановитий фахівець, спеціаліст, державний діяч зароджується в сім'ї, родині, школі та проявляється в суспільстві, на підприємстві, в суспільній організації, бізнесовій структурі.

Ураховуючи законодавчі новели, нормативно-правові вимоги та установки, наукові напрацювання, історію розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів у світі, Європі та Україні, власні шкільні надбання, тенденції опору та протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам та видимим і невидимим ворогам, а також критичну необхідність виживання та розвитку українського народу доцільно визначити такі пріоритетні завдання та напрями розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів в Україні:

- пізнання та усвідомлення дітьми та молоддю, членами соціального правового рівноправного людського суспільства домінуючої ролі духовних, моральних (натуральних) законів, дієвості природних законів та значення і природовідповідності юридичних законів;

- формування поваги до суспільно значущої праведної, щиросердної, чесною праці людини, а особливо до праці учителя, вченого, лікаря, військового, державного службовця, забезпечивши їх гідною та адекватною заробітною платою, інформаційними, матеріально-технічними, змістовними ресурсами відповідно до стандартів провідних країн Європи і світу, природовідповідним соціальним захистом, системою профілактики та охорони здоров'я;

- виховання свідомого, розумного, мислячого, кмітливого, стійкого, незламного, твердого громадянина України – патріота своєї Батьківщини;

- створення та розвиток духовно-морального, науково-інтелектуального, культурно-освітнього мікроклімату, етики поведінки, поваги до особистості людини, а особливо дитини і учня у сім'ї, родині, ліцеї, ліцеї-інтернаті, спільноті, регіоні, соціальному правовому рівноправному людському суспільстві та демократичній державі Україна;
- формування розуміння проблем, загроз, ризиків, які стоять перед творчою обдарованою особистістю, регіоном, українським народом, слов'янською спільнотою, суспільством, державою, європейським співтовариством, світовою цивілізацією;
- забезпечення усебічного розвитку, навчання, виховання, вивчення, самовиховання дітей та учнів, виявлення задатків, здібностей, обдарувань, талантів, соціалізації творчої особистості, яка здатна до життя в соціумі та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та суспільної активності, дбайливого ставлення до батьків, сім'ї, родини, людей похилого віку, України, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і соціальному правовому рівноправному людському суспільству;
- організація освітнього процесу, що ґрунтується на єдності, цінностях та принципах, визначених духовними, моральними (натуральними), природними, юридичними законами, у тому числі законами України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту»;
- пошук, навчання, виховання, вирощування, підтримка, розвиток, утвердження, супроводження в житті та захист здібних, обдарованих, талановитих дітей, учнів та учителів;
- створення сприятливого, захисного, піклувального освітнього середовища для всіх учасників навчально-виховного процесу на всіх освітніх рівнях;
- виявлення та розвиток індивідуальних здібностей учнів, досягнення ними високих і стабільних результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування компетентностей, що визначені Законом України «Про освіту» і відповідними державними стандартами повної загальної середньої освіти та необхідні для подальшого здобуття професійної освіти;
- організація вивчення учнями профільних навчальних предметів (інтегрованих курсів).

Ефективність діяльності ліцею та ліцею-інтернату залежить як від державної, суспільної, регіональної, місцевої підтримки, так і від широти та рівня участі педагогічних працівників, батьків, ліцеїстів в управлінні,

плануванні та визначенні пріоритетів і перспектив розвитку закладу загальної середньої освіти.

Підвищується роль учительського, учнівського, батьківського самоврядування, профспілкової організації у визначенні стратегії й тактики розвитку ліцею, ліцею-інтернату, статусу, місця і ролі творчої обдарованої особистості лідера, створенні та наявності атмосфери та правил взаємопідтримки, довіри, єдності, взаєморозуміння, співпраці між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Діяльність та розвиток ліцеїв та ліцеїв-інтернатів має стати поштовхом для забезпечення наукового управління закладом загальної середньої освіти, наукової організації праці педагогічних працівників та інженерно-обслуговуючого персоналу, навчання та виховання дітей та учнів, визначення стандарту, змісту освіти, методів і форм роботи у загальноосвітній школі на якісно новому рівні.

Забезпечення виконання окреслених пріоритетних напрямів та завдань розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів будується на основі того, що якісна та позитивна, добродійна, праведна, щиросердна творча співпраця усіх учасників освітнього процесу ліцею та ліцею-інтернату є основою пошуку, навчання, виховання, підтримки, формування та розвитку творчої обдарованої особистості та побудови соціального правового рівноправного людського суспільства і демократичної держави України.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, загальнотеоретичні та методологічні підходи до визначення місця, ролі, значення загальноосвітніх ліцеїв, ліцеїв-інтернатів та організації їхньої діяльності знайшли своє відображення в дослідженнях науковців минулого (М Драгоманов, Г. Костюк, С. Литвинов, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський), кінця двадцятого та початку двадцять першого сторіч (С. Гончаренко, І. Єрмаков, О. Ляшенко, Ю. Мальований, О. Мороз, В. Паламарчук, Д. Рум'янцева, В. Сгадова, М. Ярмаченко), а також педагогів практиків (В. Алфімов, О. Борисов, М. Босенко, М. Гузик, Ю. Жук, Т. Карпенко, О. Паладій, Л. Паращенко, Г. Сазоненко, В. Сафіулін, А. Сологуб, В. Співаковський, С. Романовський, О. Чинок).

У сучасній філософії, психології, педагогіці нагромаджено значний обсяг знань про доцільність формування системи освіти на підставі духовно-моральних, ціннісних, соціально-економічних, науково-технологічних, культурно-інтелектуальних потреб соціального правового рівноправного людського суспільства, демократичної держави та з урахуванням психологічних, вікових, фізіологічних, генетичних, інтелектуальних

особливостей розвитку творчої здібної та обдарованої особистості. Вони висвітлені у працях Б. Андрієвського, І. Беха, І. Волощука, Л. Калініної, О. Киричука, В. Маслова, О. Моляко, В. Ніколко, О. Онаць, О. Топузова.

Актуальність цієї проблеми обумовлюється у дослідженнях зарубіжних науковців (Й. Гардер, І. Джонсон, Г. Сельє, Г. Скот та ін).

Зростаюча кількість праць, присвячених проблемам організації пошуку, навчання, виховання, підтримки здібної та обдарованої учнівської молоді на базі загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів, доводить, що даний напрямок входить в число пріоритетних в історико-педагогічній науці та теорії і практиці управління. Вивчення стану наукової розробки обдарованих для дослідження кола питань свідчить, що незважаючи на наявність ряду концепцій, програм з питань обдарованості, діяльності гімназій, колегіумів, ліцеїв в класичному розумінні цих понять, а також дисертацій В. Алфімова, М. Босенко, Ю. Жука, Н. Кнорр, О. Нікітенка, Л. Паращенко, С. Романовського, Г. Сазоненко, В. Сафіуліна, А. Сологуба, В. Хайруліної, Б. Чижевського та ін., врахування значення, специфіки, особливостей та масштабності створення, розвитку та діяльності загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів у сфері освіти України має стати загальнодержавним та суспільним пріоритетом.

З питань розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів за останні п'ять років проведено наукові дослідження за такими напрямками: О. Беседа, І. Микитенко [21] представили історичну ретроспективу й сучасний досвід діяльності Гадяцького обласного наукового ліцею-інтернату II-III ступенів імені Є. П. Кочергіна Полтавської обласної ради, а також напрями подальшого розвитку закладу як наукового ліцею, пов'язані з гуманізацією, інформатизацію освітнього процесу та впровадженням STEAM-освіти задля формування випускників ліцею як високоінтелектуальних всебічно розвинених особистостей, що здатні до самостійної творчої діяльності і мають активну громадянську позицію; О. Гершуненко [22], [23] розглянула зміст поняття «принцип» у психолого-педагогічному контексті, розкрила загальнонаукові та специфічні принципи, які сприяють формуванню громадянської активності старшокласників, висвітлила критерії освітнього середовища для формування громадянської активності учнівської молоді, визначила основні сутнісні характеристики освітнього середовища та необхідні ресурси для формування громадянської активності ліцеїстів; І. Гринь [24] здійснено екскурс в історію першої в Полтаві чоловічої гімназії, спадкоємцем якої став Науковий ліцей № 3 та розкрито особливості освітнього процесу в Науковому ліцеї, зокрема впровадження інноваційних освітніх технологій, спрямованих на залучення та підготовку учнівської

молоді до наукової діяльності; Н. Діденко, А. Наказненко [25] висвітлено історію створення та діяльності Комунального закладу «Шишацький обласний науковий ліцей-інтернат II–III ступенів Полтавської обласної ради», розкрито розуміння нового змісту для української педагогіки поняття «наукова освіта в школі» («освіта наукового профілю») й окреслено основні шляхи впровадження дослідницько-орієнтованого навчання в освітньому закладі та описано основні напрями педагогічної та дослідницької діяльності колективу ліцею-інтернату, стан матеріально-технічної бази закладу та визначено перспективи його розвитку; О. Жерновникова [27] проаналізувала, спираючись на основні завдання модернізації вищої освіти, специфіку й особливості дидактичної підготовки студентів педагогічних вищих закладів освіти до роботи у коледжах та професійних ліцєях та вказала відмінності між коледжем та професійним ліцєєм у порівнянні зі звичайною школою, розкрила основні поняття «коледж» та «професійний ліцей» у контексті аксіологічної освітньої парадигми; Н. Задерей [28] зазначила, що у серпні 2018 р. на базі Комунального закладу «Рішельєвський науковий ліцей» створено експериментальний навчально-науковий підрозділ «Центр STEM-освіти Одеської області», у якому проводиться впровадження нових методів навчання, що передбачають обов'язкову практичну роботу учнів під час уроку з урахуванням необхідності відведення більшого часу уроку на виконання учнями практичної роботи у межах зазначеної теми, а методисти STEM-центру розробляють спеціальні програми навчання; Є. Ігнатенко [29] розглянуто порядок організації змішаного навчання та етапи створення електронного освітнього контенту на прикладі шкільного навчального закладу, а за результатами дослідно-експериментальної роботи встановлено, що процес організації системи змішаного навчання умовно можна розподілити на три етапи: ознайомчий, підготовчий та виконавчий; О. Космідайло [30] окреслено шляхи ефективного використання в освітньому процесі ліцею мовної гри та мовного портфолію як засобів формування українськомовної особистості, проаналізовано змістове наповнення поняття «мовна особистість», що функціонує в науковому обігу й розглянуто зміст поняття «українськомовна особистість» у контексті обраної проблеми дослідження; Л. Крупіна, Т. Лисенко [31] представили досвід успішного створення, функціонування при Кременчуцькому педагогічному коледжі імені А. С. Макаренка наукового ліцею-інтернату, описали напрями й особливості роботи колективу, охарактеризували кадрове та матеріальне забезпечення закладу, висвітлили досягнення, інноваційні освітні технології, окреслили перспективи його розвитку; М. Мар'єнко [33] висвітлено концептуальні засади проектування

хмаро орієнтованої методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї, розглянуто інноваційні моделі формування хмаро орієнтованої системи і проаналізовано український і зарубіжний досвід моделювання хмаро орієнтованої системи, розглянуто наявні класифікації електронних освітніх ресурсів, зокрема хмаро орієнтованої системи, а з появою нових видів закладів спеціалізованої освіти, до вчителів висувуються додаткові вимоги до роботи в цих закладах тому у зв'язку з затвердженням Положення про науковий ліцей і науковий ліцей-інтернат від 22.05.2019 р. постає питання щодо підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї; А. Мельник [34] розглянуто діяльність спеціалізованого закладу мистецького спрямування як інноваційного освітнього закладу та відпрацьовується модель упровадження в педагогічну практику поліхудожньої освіти, інтеграції предметів загальноосвітнього та художньо-естетичного циклів, а також розробляється система управління освітнім інноваційним простором ліцею мистецтв; В. Павленко [35] охарактеризовано етапи реформування польської системи освіти, проаналізовано структуру освітньої системи в Польщі: шестирічна початкова школа, трирічна гімназія, трирічний ліцей та технікум та визначено позитивні аспекти освітніх реформ: передача шкіл до відома органів місцевого самоврядування, відновлення інституції гімназії у системі освіти, уведення системи критеріїв і зовнішніх іспитів, автономія шкіл; Д. Пузіков [36] зазначив, що технологія прогнозування і проектування варіативного складника освітньої програми гімназії та/або ліцею у процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи розглядається як компонент системи навчально-методичної роботи, виконує низку пов'язаних із цим функцій, а саме: інформаційну, інтеграційну, регулятивну, організаційну, координаційну, мотиваційну, освітню і самоосвітню; С. Романовський [37], [38], [39] представив теоретико-методичні основи управління якістю освіти в комплексі «школа – ліцей – технічний університет», науково обґрунтував систему роботи закладу освіти з підготовки інженерів, розглянув чотири рівні підготовки в ліцеї «Інтелект» залежно від їх віку в межах експериментальної роботи зі створення моделі інноваційного закладу освіти «середня школа – вища технічна школа як шлях до європейських стандартів освіти», навів результати експериментальної роботи щодо модернізації навчальних програм спецкурсів, що викладаються у ліцеї; Г. Сазоненко [40], [41] розглянуто досвід роботи гуманітарного ліцею із впровадження здоров'язбережувальних технологій, доведено, що здоров'язбережувальний акмеопростір авторської школи сприяє підвищенню рівня компетентності педагогів, дає можливість об'єднати досягнення науки і

практичної діяльності у вирішенні проблем «Нової української школи», а також представлено апробовану модель управління Українським гуманітарним ліцеєм Київського національного університету ім. Тараса Шевченка у контексті концептуальних вимірів акмеуправління, акменавчання та акмевиховання у взаємодії із наукою, соціумом й інформаційним простором; Л.Сергеєвою [42] представлено результати дослідження, яке виконується відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 21.05.2019 № 693 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою "Управління розвитком закладів професійної (професійно-технічної) освіти на засадах педагогічної логістики" у червні 2019 року – грудні 2022 року» на базі Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Чернівецькій області, Чернівецького вищого професійного училища радіоелектроніки, ДПТНЗ Чернівецький професійний ліцей сфери послуг у 2019–2022 рр.; Г.Сердюк [43] розглянуто чинники, які сприяють професійному самовизначенню здобувачів освіти та визначено концептуальні підходи до питання підготовки учнів ліцею до вибору майбутньої професії; М.Скиба [45] провів аналіз щодо доцільності реформувати школи, відокремлюючи ліцеї та гімназії; Н.Хромченкова [47] розкрила актуальність проблеми функціональної діяльності директора ліцею у сучасному закладі освіти в умовах інноваційних перетворень; М.Чумак [48] на прикладі Ришельєвського ліцею розглянуто соціокультурні виміри освоєння кращих європейських освітніх традицій (перша половина XIX століття); В.Шульгою [49] представлено історію заснування й розвитку Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату II–III ступенів ім. А.С.Макаренка Полтавської обласної ради, охарактеризовано матеріально-технічну базу закладу, якісний склад педагогічного колективу, рівень навчальних досягнень та результативність участі здобувачів освіти в конкурсних випробуваннях наукового спрямування різних рівнів та визначено стратегію подальшого розвитку закладу.

Результати вивчення, дослідження, аналізу та практики творчої діяльності ліцеїв та ліцеїв-інтернатів свідчать про доцільність створення в Україні розгалуженої, різнорівневої, профільної, різнопрофільної, дієвої, доступної, відкритої системи навчання і виховання здібної, обдарованої, талановитої учнівської молоді.

Окреслена стратегічна проблема успішно буде вирішеною при умові об'єднання творчих, інтелектуальних напрацювань і зусиль науковців, освітян, батьків, законодавців, політиків, державних службовців. Результативність та якість роботи ліцеїв та ліцеїв-інтернатів залежить від консолідації ідей, наукових розробок, практичних знахідок, управлінських

рішень та співпраці представників науки, освіти, законодавчої, виконавчої, судової влади, бізнесу, батьків.

Саме у ліцях, ліцях-інтернатах різного типу, підпорядкування, статусу, структури, форми власності, місця знаходження формується майбутнє не тільки здібних, обдарованих дітей та учнів, а й доля українського народу, соціального правового рівноправного людського суспільства, демократичної, соборної, унітарної, соціальної держави Україна.

Держава, суспільство ще недостатньо використали науково-освітній, культурно-просвітницький, інформаційно-інтелектуальний потенціал яким володіють науковці та колективи ліцеїв, ліцеїв-інтернатів, а також заклади загальної середньої освіти які в недалекій перспективі прагнуть отримати відповідний статус представників лицейського руху та організувати освітній процес для здібних, обдарованих, талановитих дітей і учнів на якісно новому рівні.

У даному випадку нові завдання покладаються на заклади фахової передвищої освіти та заклади вищої освіти з підготовки учителів та організації роботи з пошуку, навчання, виховання, вирощування, підтримки, супроводження, опіки, супроводження здібних, обдарованих, талановитих дітей та учнів.

На якісно новий науковий, інтелектуальний та практичний рівень необхідно перевести також роботу інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичної служби та діяльність предметних, циклічних методичних об'єднань, комісій та кафедр.

Особливо обережно необхідно ставитися до трансформаційних процесів у роботі із обдарованими дітьми та учнями в період війни, воєнного стану, пандемії, епідемій та карантину, післявоєнної відбудови та відродження, мінімізуючи освітні втрати, розриви, прогалини в знаннях, долаючи неуспішність та забезпечуючи належну, необхідну і достатню якість наукових знань, науковий світогляд у підростаючого покоління.

Невимушена наукова, освітня, інтелектуальна атмосфера, доброзичливий духовно-моральний, культурний та інформаційний мікроклімат, особистий життєвий приклад та взірець авторитетних талановитих науковців, професорів, учителів і наставників, керівників, внутрішня вмотивованість учасників освітнього процесу сприятимуть жагу у дітей та учнів до наукового пізнання, до цікавої країни знань, відкриттів, знахідок, моделювання й конструювання.

Ураховуючи значення, актуальність, постійну динаміку, недостатню розробку і практичне значення проблем невідповідності науково-освітніх, культурних потреб суспільства і запитів, потреб та вимог здібної,

обдарованої, талановитої особистості; функціонування сучасного загальноосвітнього ліцею України, як науково-освітнього майданчику розвитку творчо обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи; напрацювання наукового, дидактичного забезпечення і практичної організації навчання і виховання обдарованої учнівської молоді та зваживши реальні можливості й гостру необхідність щодо її розвитку варто проводити широкі та глибокі, постійні та систематичні наукові дослідження з метою їх удосконалення, практичного використання та застосування як на загальнодержавному, так і на регіональному, місцевому, локальному рівнях.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: на основі аналізу законодавчого та нормативно-правового врегулювання, наукового, концептуального забезпечення діяльності та розвитку сучасних загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів України, як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи визначити перспективи та пріоритетні напрями діяльності школи з питань навчання і виховання підростаючого молодого покоління; показати взаємозалежність успішного розвитку закладу загальної середньої освіти, як основного осередку соціального, правового, рівноправного людського суспільства та демократичної держави, від наявності та ефективності загальнодержавних та регіональних комплексних програм з питань пошуку, навчання, виховання, підтримки, зростання, утвердження обдарованої учнівської молоді.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. Висвітлення передісторії розвитку сучасних ліцеїв та ліцеїв-інтернатів в Україні, як науково-освітніх майданчиків для розвитку та зростання творчої, обдарованої, талановитої особистості.

2. Аналіз та визначення законодавчих новел, нормативно-правових вимог щодо створення, організації та діяльності ліцеїв та ліцеїв-інтернатів України, як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи.

3. Характеристика законодавчого та нормативно-правового врегулювання діяльності ліцеїв та ліцеїв-інтернатів як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи.

4. Систематизація сучасних підходів щодо організації навчання і виховання здібних, обдарованих, талановитих дітей та учнів та ролі ліцеїв і ліцеїв-інтернатів у вирішенні окреслених пріоритетних завдань розвитку

обдарованої особистості, людського суспільства, демократичної держави.

5. З'ясування основних напрямів підготовки, перепідготовки, стажування учителів, директорів шкіл для роботи в ліцеях, ліцеях-інтернатах та праведної, щиросердної співпраці із здібною, обдарованою учнівською молоддю та талановитими педагогічними працівниками.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

Теоретичними основами дослідження є закони і принципи: загальнонаукового пізнання, у тому числі діалектичної єдності історичного і логічного, бажаного, доцільного, допустимого та можливого; теорії і практики законодавчого закріплення положень, норм, критеріїв, стандартів, вимог щодо розвитку сучасних загальноосвітніх ліцеїв, ліцеїв-інтернатів України, як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи, а також методи системного контролю, аналізу, порівняння, узагальнення, прогнозування; вивчення, апробація, поширення та запровадження передового педагогічного досвіду; педагогічні спостереження, бесіди; моніторинг рівня суспільної думки та професійної оцінки ефективності та якості законодавчого, нормативно-правового, програмного врегулювання щодо розвитку сучасних загальноосвітніх ліцеїв, ліцеїв-інтернатів України, як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої особистості.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Проведено вивчення, порівняння та аналіз наукової літератури, норм Конституції України, вимог законодавства України, положень нормативно-правових актів, концепцій, програм щодо розвитку сучасних загальноосвітніх ліцеїв, ліцеїв-інтернатів України – науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої особистості як основи та рівня формування духовно-моральних, науково-освітніх, культурних, суспільних, державотворчих, економічних, технологічних процесів сьогодення та на майбутнє.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Конституцією України, науково-освітнім законодавством у сфері науки і освіти визнаються основні права, свободи, обов'язки кожного члена соціального правового рівноправного людського суспільства, як творчої обдарованої вільної особистості. На цій основі розвивається соціальне правове рівноправне людське суспільство, демократична держава Україна, проголошуючи та реалізуючи найбільш важливу,

відповідну освітню політику стосовно реалізації життєво важливих запитів усіх творчих обдарованих особистостей – вільних дітей та учнів з метою сприяння розвитку їхніх освітніх потреб, бажань, спроможностей, можливостей і створення умов всім молодим людям збагатитися науковими знаннями, оволодіти науковим мисленням, опанувати науковим світоглядом, удосконалити свій духовний, моральний, науково-освітній, інтелектуальний, професійний, фізичний потенціал та реалізуватися в житті й професійній діяльності.

Це можливо при умові навчання і виховання дітей та учнів у відповідному духовно-моральному, культурно-інтелектуальному, науково-освітньому, інформаційно-етичному, захисно-опікувальному середовищі батьків, родичів, учителів, наставників, керівників та усіх учасників освітнього процесу на всіх освітніх рівнях.

Кожна дитина, учень є творчою обдарованою вільною особистістю, а завдання ліцею полягає в тому, щоб створити умови для розкриття та розвитку унікального, виняткового потенціалу кожного учасника освітнього процесу на всіх освітніх рівнях. Загальноосвітні ліцей та ліцей-інтернат є одним із державних та суспільних механізмів пошуку, навчання, виховання, розвитку, допомоги, супроводження та підтримки творчої обдарованої вільної особистості дитини та учня.

Ліцей [26, с. 547] (від грец. – район на околиці Афін, де був зведений храм Аполлона Лікейського) – тип середнього закладу загальної середньої освіти у ряді країн Західної Європи, а також у деяких країнах Латинської Америки й Африки. Історично першим ліцеєм вважають засновану 335 р. до нашої ери Аристотелем давньогрецьку філософську школу, що отримав назву від храму Аполлона Лікейського. Існував близько 8 сторіч. У епоху відродження ліцеєм називали школи, де готували до навчання в університетах. Як середній навчальний заклад ліцеї діяли у Франції (створені у 1802 році наказом Наполеона Бонапарта за зразком єзуїтських колегій), на відміну від коледжів, які утримували общини, їх фінансувала держава.

На території України до 1917 року діяли Кременецький ліцей, Рішельєвський ліцей в Одесі і Ніжинський ліцей.

Пріоритетними завданнями ліцеїв було пошук, навчання і виховання здібної, обдарованої, талановитої молоді на основі поєднання принципу «обдарованості-старанності-успішності» з метою підготовки державних діячів, чиновників високого рангу, військових, науковців.

У багатьох країнах ліцей об'єднано з гімназіями; у деяких – термін ліцей використовували для позначення особливого етапу підготовки між основними класами загальноосвітньої школи і вищими навчальними закладами.

Після більше ніж 70-річної перерви в кінці 80-х років ХХ сторіччя державні службовці, науковці та освітяни об'єднали свої зусилля та повернулися до практики організації роботи шкіл-гімназій, гімназій, гімназій-інтернатів, шкіл-ліцеїв, ліцеїв та ліцеїв-інтернатів. Міністерство освіти України підтримало ініціативу освітян щодо створення Всеукраїнської асоціації працівників гімназій і ліцеїв, а за ініціативою Я. Турянського – директора Стрийської гімназії було організовано діяльність Всеукраїнської асоціації відроджених гімназій, яка успішно працює і до цього часу.

У період становлення державного суверенітету України статтею 36 пунктом 6 Закону «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-XI [4] та в редакції Закону «Про освіту» від 23 березня 1996 року № 100/96-ВР [3] було юридично закріплено та підтверджено, що «для розвитку здібностей, обдарувань і талантів створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань. Особливо обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочення (стипендії, направлення на навчання і стажування до провідних вітчизняних та закордонних освітніх, культурних центрів».

Дана законодавча норма дозволяла забезпечити врегулювання проблеми створення та діяльності шкіл-гімназій, гімназій, шкіл-ліцеїв, ліцеїв, ліцеїв-інтернатів, колегіумів на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Наприклад, з метою створення сприятливих умов для розвитку здібностей і обдарувань молоді в галузі фізико-математичних наук, підготовки талановитого поповнення наукових кадрів Кабінет Міністрів України [11] (Постанова від 21 липня 1992 року № 487) прийняв пропозицію Міністерства, освіти України, Академії наук України про створення Українського фізико-математичного ліцею Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, з трирічним строком навчання на базі Республіканської школи-інтернату фізико-математичного профілю, що ліквідується.

Позитивним є також те, що з метою створення належних умов для розвитку обдарованих, талановитих дітей, їх творчого потенціалу, враховуючи педагогічні традиції Новгород-Сіверської середньої загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступеня імені К.Д. Ушинського, вихованцями якої були видатний педагог К.Д. Ушинський, перший ректор Київського університету М.О. Максимович, народоволець М.І. Кибальчич, письменник П.О. Куліш, та на підтримку пропозиції Чернігівської обласної

державної адміністрації Указом Президента України [9] «Про утворення державної гімназії для обдарованих дітей» (від 20 травня 2003 року № 420/2003) було доручено Кабінету Міністрів України:

1) утворити державну гімназію на базі Новгород-Сіверської середньої загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступеня імені К.Д. Ушинського, передбачивши, зокрема:

- збереження за гімназією імені К.Д. Ушинського;
- продовження навчання в гімназії учнів Новгород-Сіверської середньої загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступеня імені К.Д. Ушинського.

В Україні поступово розвивалися класичні, академічні, однопрофільні, багатoproфільні, різнопрофільні школи-ліцеї, ліцеї, ліцеї-інтернати в діяльності яких у центрі була творча обдарована особистість учня-ліцеїста із його правами, свободою, волею, обов'язками, кодексом честі, побажаннями, можливостями, здібностями, обдаруванням, талантами.

Закон України «Про загальну середню освіту» [5] (стаття 9 пункт 1, абзаци 3,4,5) було юридично закріплено, що «ліцей – заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує профільну середню освіту.

Початкова школа, гімназія і ліцей можуть функціонувати як окремі юридичні особи або структурні підрозділи іншого закладу освіти (зокрема закладу загальної середньої освіти I-II, II-III, чи III ступенів. Ліцеї функціонують, як правило, як самостійні юридичні особи.

Заклад загальної середньої освіти, що реалізує освітні програми на декількох рівнях загальної середньої освіти, має тип закладу вищого рівня, на якому провадиться освітня діяльність».

Станом на 1 вересня 2014 року в Україні діяло більше 450 ліцеїв та ліцеїв-інтернатів.

У Законі України «Про освіту» [2] від 05 вересня 2017 року статтею 13 пункт 3 юридично закріплено, що «3. Повна загальна середня освіта має три рівні освіти:

- початкова освіта тривалістю чотири роки;
- базова середня освіта тривалістю п'ять років;
- профільна середня освіта тривалістю три роки.

Початкова, базова середня і профільна середня освіта можуть здобуватися в окремих закладах освіти або у структурних підрозділах однієї юридичної особи (закладу освіти)». Статус ліцею у даному випадку фактично регулювався Законом України «Про загальну середню освіту».

З прийняттям Закону України «Про повну загальну середню освіту» [6] від 16 січня 2020 року № 463-IX статус та визначення ліцею переведено

в технічну площину і як зазначено в абзацах 3, 5–8 пункту 1, що ліцей «забезпечує здобуття профільної середньої освіти.

Гімназія та ліцей функціонують як окремі юридичні особи.

За рішенням засновника ліцей може також забезпечувати здобуття базової середньої освіти та, як виняток, здобуття початкової освіти.

Заклад загальної середньої освіти, що здійснює освітню діяльність на декількох рівнях загальної середньої освіти, має тип закладу вищого рівня, на якому провадиться освітня діяльність.

Приватні та корпоративні заклади освіти, а також заклади загальної середньої освіти, особливості освітньої діяльності яких визначені міжнародними договорами України, можуть здійснювати освітню діяльність одночасно на всіх рівнях повної загальної середньої освіти».

У той же час діючою є норма статті 26 пункти 1,2 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [7], яка передбачає, що:

«1. Держава створює умови для залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності через систему спеціалізованих загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, зокрема, наукових ліцеїв і наукових ліцеїв-інтернатів, Малу академію наук України або інші подібні установи позашкільної освіти. Пропозиції щодо стратегії розвитку, процедур реалізації та форм підтримки діяльності, спрямованої на залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності, розробляє Національна рада України з питань розвитку науки і технологій.

2. Науковий ліцей (науковий ліцей-інтернат) здійснює освітню діяльність, спрямовану на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності.

Науковий ліцей (науковий ліцей-інтернат), заснований на державній або комунальній формі власності, має статус бюджетної установи і фінансується за рахунок коштів відповідних державного та/або місцевих бюджетів. Фінансування наукових ліцеїв (наукових ліцеїв-інтернатів) може здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством України».

Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про ліцей» [17] (від 11 жовтня 2021 року № 1062) уточнено, що «ліцей є закладом загальної середньої освіти, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти. Ліцей залежно від засновника може бути державним, комунальним, приватним чи корпоративним».

Профіль у даному випадку залежить від статусу, підпорядкування, типу та структури ліцею, чи ліцею-інтернату, а суб'єктом їхньої діяльності є здібна, обдарована, талановита особистість дитини, учня, учителя,

директора школи. Ураховується також те, що профіль ліцею, ліцею-інтернату передбачає також спеціалізацію / профілізацію навчання. Наприклад, ліцей, ліцей-інтернат педагогічного профілю передбачає також наявність фізико-математичної, гуманітарної, психологічної, економічної та інших спеціалізацій.

Станом на 1 вересня 2022 року в Україні функціонувало більше 8 000 ліцеїв та ліцеїв-інтернатів.

На основі аналізу вимог законодавства у науково-освітній сфері, положень нормативно-правових актів, у тому числі Указів Президента України, освітніх концепцій, доктрин, стратегій, наукових розробок можна зробити висновок, що сучасний ліцей та ліцей-інтернати, як науково-освітні, культурні, мистецькі, фізкультурно-оздоровчі, військово-патріотичні та спортивні, опорні загальноосвітні заклади середньої освіти мають забезпечити також реалізацію однієї із практичних цілей освіти щодо створення умов для отримання належної освіти для більшості дітей та учнів, у тому числі як для дітей та учнів з особливими потребами, так і для дітей та учнів високообдарованих. Саме вони потребують створення спеціальних, комплексних умов, формування відповідної складності та насиченості змісту освіти та особливої організації навчально-виховного процесу, які б дозволили дітям та учням повністю проявити та розвинути свої задатки, здібності, обдарування, талант, як для свого власного духовно-морального, культурного, науково-освітнього, творчого, інтелектуального, професійного збагачення, так і на користь соціальному правовому рівноправному людському суспільству та демократичній державі в цілому.

Жодна країна не може дозволити собі витратити таланти і це було б марною тратою людських ресурсів, якщо вчасно не виявити будь-які інтелектуальні чи інші можливості та загальні, спеціальні, академічні, інтелектуальні, фізичні, психологічні, професійні обдарування. Для цього мають бути створені дієві відповідні науково-практичні, управлінські, організаторські, методичні та професійні інструменти.

Пріоритетним у розвитку творчої обдарованої вільної особистості є формування та закріплення її духовно-моральних основ на основі пізнання, усвідомлення та практичного виконання духовних, моральних (натуральних) та природних законів, визначення причини та першопричини, встановлення правди та пошуку Істини. Важливим елементом в організації освітнього процесу на всіх освітніх рівнях є те, що необдарованих дітей та учнів немає, а є непізнані, невстановлені та своєчасно нерозвинені здібності та обдарування школярів. Необхідно враховувати також і те, що як правило серед обдарованих дітей та учнів є 3–10 відсотків школярів з яскравими ознаками високої

академічної та інтелектуальної обдарованості. Як свідчать результати науково-практичних досліджень в Україні та Європейському співтоваристві певна кількість обдарованих дітей та учні перебувають у скрутному становищі та шукають організованої, матеріально-технічної, фінансової, соціально-педагогічної підтримки та допомоги з метою недопущення освітніх втрат, освітніх розривів, неуспішності, прогалин в знаннях, не успіхів як у школі, так і у житті.

Державна наукова, освітня та управлінська політика стосовно розвитку загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів має бути спрямована на сприяння комплексному, гармонійному, всебічному розвитку творчої вільної обдарованої особистості дитини, учня, учителя, керівника школи завдяки єдиним заходам в площині науково-освітньої системи.

Формування державної політики стосовно розвитку творчої обдарованої вільної особистості має опиратися на:

- загальнодержавній єдиній термінології, що використовується для характеристики дітей, учнів, молодих людей, науковців та учителів, які демонструють задатки, здібності, обдарованість, талант, геніальність, професійну майстерність, високі здобутки, вагомі та знакові напрацювання;
- наявність, види, інтенсивність, напруженість та складність запровадження та реалізації освітнього процесу, заходу та дійства;
- забезпечення поетапної первинної та професійної неперервної науково-освітньої підготовки наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників як за фахом, так і за інтересами;
- системну, поетапну підготовку керівників наукових установ, закладів освіти, державних органів управління, методичної служби для роботи з творчими високоінтелектуальними науковими, освітянськими колективами, методичними центрами та державними службовцями.

У державі мають бути єдині вимоги, критерії, оціночні інструментарії щодо запровадження політик та основних моделей розвитку творчої вільної обдарованої особистості, враховуючи використання широкого спектру різних термінів, які характеризують усі форми задатків, здібностей, обдарованості, таланту.

Під час організації навчально-виховного та освітнього процесу у ліцеї та ліцеї-інтернаті доцільно шукати відповіді на запитання:

- як визначаються задатки, здібності, обдарування дітей та учнів, а також група учнів з особливими науковими, освітніми, професійними, спортивними потребами?
- яким терміном краще позначати «учнівська молодь з незвичайними та надзвичайними потенційними здібностями та обдаруваннями» та чому?

- якщо цій групі молодих людей не дано конкретної назви, чи належить вона до більш широкої категорії? Якщо так, то яка це категорія?
- які сфери розвитку (афективна, когнітивна, наукова, професійна, соціальна, військова, спортивна, художня тощо), форми інтелекту, здібності та обдарування охоплюються цим терміном?
- якими рішеннями, методами, формами, прийомами та інноваційними технологіями підтримуються, утримуються, спрямовуються розвиваються задатки, здібності, обдарування, талант, геніальність дітей та учнів?
- який інструментарій застосовується для пошуку та підтримки творчих талановитих науковців та учителів для роботи із здібними, обдарованими, талановитими дітьми та учнями?

У даному випадку необхідно враховувати, що в академічних, класичних, наукових ліцеях та ліцеях-інтернатах спостерігається тенденція при якій у середовищі дітей та учнів з однаковими стартовими можливостями та задатками проявляються особистості, які швидше засвоюють навчальний матеріал, інтенсивно та напружено навчаються, досягають кращих успіхів з меншими затратами сил, енергії, часу і стають своєрідними лідерами. Складною науково життєвою та практичною проблемою є завдання недопущення вигорання, згасання таланту дітей та учнів під час їхнього навчання в ліцеї, ліцеї-інтернаті, переходу із закладу загальної середньої освіти до закладу вищої освіти, а також під час професійного становлення та зростання.

Серед різноманітних термінів і визначень, які використовуються в Україні та Європі для позначення молодих людей, які демонструють високу обдарованість, розрізняються чітко дві основні категорії – «обдарованість», «талант».

Терміни найчастіше у національних визначеннях у переважній більшості країн є «обдарованими» та «талановитими» (або їх еквіваленти в інших мовах), що використовуються окремо або в комбінації. В окремих випадках термін «обдарований» використовується в «інтелектуальному», «прикладному» чи «академічному» контекстах, тоді як «талановитий» більше стосується мистецтва і спорту. Окремого дослідження потребує динаміка розвитку здібних і обдарованих дітей та учнів за категорією «майстер на всі руки». Цей термін охоплює також, наприклад, такі вирази, як «молода людина з високим потенціалом», «молоді люди з високими здібностями», «інтелектуально розвинуті діти», «учні з високими інтелектуальними здібностями», «учні, здатні досягти високих досягнень» та «учні з видатними здібностями».

Переважні нові терміни спрямовані на те, щоб зосередити увагу на тому, наскільки учні є «освіченими» та значення середовища щодо того, як розвиваються різні види задатків, здібностей та обдарувань. Особливого значення необхідно надавати духовній, моральній, ціннісній основам навчання, виховання та розвитку особистості.

У всіх випадках акцент робиться на потенціалі стійкого, стабільного, динамічного, стрибкоподібного розвитку дітей, учнів та всіх молодих людей.

У законах України «Про освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про повну загальну середню освіту», Указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України використовуються такі терміни: «здібний», «обдарований», «талановитий», «геніальний» для позначення дітей або молодих людей, які демонструють винятковий позитивний потенціал добротності та добротворення з урахуванням того, що нездібних, необдарованих дітей та учнів в природі не існує.

У науково-освітній та практичній діяльності необхідно враховувати, що здібності, обдарування та їхній прояв і здатність відображаються у співіснуванні та координації цілого набору факторів.

Комплексне визначення здібності та вимірювання за критеріями, оціночними параметрами та тестами досягнень або продуктивності, навіть якщо вони використовуються на практиці, є лише одним етапом у більш комплексній оцінці конкретного вихованця. Береться до уваги увесь набір параметрів обдарованості коли, наприклад: когнітивний інтелект вважається найважливішим аспектом розвитку; особливі здібності дітей, які не належать до категорії «інтелектуально раннього віку», можуть бути визнані та враховані в сферах художньої (музика і танці) та спортивної діяльності; перевірка здібностей або потенційних здібностей організованих лише з власної ініціативи батьків або шкіл за згодою батьків; когнітивні та художні форми інтелекту визнаються та розглядаються, як відкриті та прозорі професійні обговорення, визнання та розвитку афективних та соціальних форми інтелекту.

Якщо заклад загальної середньої освіти має чітке бачення потреб, можливостей і потенціалу окремих дітей та учнів, це означає, що не обов'язково виявити особливо талановитих дітей. Загалом, розширені доброзичливі, дитиноцентричні діагностичні тести використовуються лише за наявності розбіжностей між батьками та школою про здібності дитини. У даному випадку життєво важливою є проблема, щоб дитина не втратила своє дитинство заради інтенсивного безпробудного розвитку таланту, що призводить до інтелектуальної, психологічної, фізичної втоми.

Тому термін «талановитий» бажано використовується більш конкретно для молодих людей, у яких є певний аспект особистого розвитку дуже помітний. Сфери здібностей, що охоплюються цим терміном, мають бути чітко визначені в законодавстві.

Важливими є напрями коли термін «обдарований» використовується в академічному / інтелектуальному контексті, а «талановитий» стосується мистецтва та спорту. Однак формальних критеріїв для віднесення молодих людей до жодної з категорій немає. Адже для виявлення обдарованих і талановитих учнів використовується широкий спектр методів, включаючи використання кількісних даних та якісна інформація, така як самооцінка своїх досягнень учнем, оцінка батьками, вчителя, інтелектуальним середовищем, суспільством та номінація.

Зазначена робота проводиться з урахуванням того, що неможливо розробити однотипні одноразові або багаторазові уніфіковані критерії для виявлення дітей та учнів з вираженими потенційними здібностями. Необхідно враховувати, що дитина є динамічною, відкритою системою яка постійно розвивається, оновлюється, збагачується і може за короткий період інтенсивної, системної, щоденної праці досягти вагомих результатів улюбій галузі знань та внутрішнього самовдосконалення, самовиховання, самодисципліни і площині, рівні та темпів саморозвитку.

Береться до уваги те, що вимірювання досягнення та/або попередні результати стану розвитку творчої обдарованої особистості учня передбачає включення до цільової популяції, що ґрунтується на ефективності в шкільні контрольні роботи, заліки, екзамени, а також тести на досягнення, або в аспекті відповідного розвитку, та/або щодо успішності чи результативності, продемонстрованих під час проведення контрольних робіт, творчих конкурсів, змагань, олімпіад або подібних іспитів з метою аналізу, оцінки та відбору.

Особлива увага надається міжособистісним/емоційним аспектам: до них належать соціальні навички (організаторські, комунікативні здібності, переконливість, розуміння, співчуття, співпереживання тощо) та/або поведіння, самоконтроль за почуттями, емоціями, словами та діями і вчинками. Не можна залишати поза увагою психомоторну здатність творчої обдарованої особистості, що охоплює різні форми психологічно викликаних/добровільних фізичних навичок, незалежно від того, використовуються вони для художніх цілей, у спорті або для виконання певних конкретних технічних жестів.

У центрі постійної уваги має перебувати динаміка розвитку інтелектуальних аспектів, що відповідають різним формам когнітивних

здібностей, які можна використовувати в школі (мова навички та логічні чи математичні здібності), а також до діяльності більш широкого значення (індуктивне/дедуктивне міркування, запам'ятовування, відтворення, розв'язування задач, тривимірне сприйняття та навички тощо).

Останнім часом акцент робиться на розвитку художніх аспектів, що включають в собі творчі здібності та обдарування творчої особистості в усіх сферах художнього вираження, таких як танець, музика або пластичне мистецтво. Постійного обговорення на політичному, законодавчому рівнях та в науково-освітньому, батьківському, суспільному середовищі потребують проблеми включення обдарованих та талановитих дітей та учнів серед тих, хто має право на особливі освітні запити та потреби, а також розвиток за індивідуальною освітньою програмою у відповідності із заздалегідь визначеною індивідуальною освітньою траєкторією.

Здібні, обдаровані, талановиті, геніальні діти та учнівська, студентська молодь мають бути включені в юридичне визначення, правове поле, соціальний захист творчої особистості з особливими освітніми, науковими, професійними потребами та вагомими здобутками і результатами. Позитивними є ті тенденції, що більшість місцевих органів влади організують пошук, навчання, виховання та підтримку здібної і обдарованої учнівської молоді в рамках регіональних програм шляхом створення академічних, наукових, спеціалізованих, загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів. Вони є як однопрофільними, так і багатoproфільними.

Враховується, що загальноосвітні ліцеї та ліцеї-інтернати мають величезний виховний потенціал.

Ліцеї та ліцеї-інтернати в Україні розробили та реалізують різні способи та механізми вирішення прав, побажань, потреб обдарованої та талановитої молоді.

У своїй творчій інноваційній діяльності ліцеї та ліцеї-інтернати шукають відповіді на такі запитання:

- Як виховати громадянина України – повноцінного члена соціального правового рівноправного людського суспільства та демократичної, правової, суверенної, соборної, унітарної, захищеної держави?
- Як задовольняються права на якісну наукову, доступну, безоплатну повну загальну середню освіту та особливі освітні потреби обдарованої та талановитої учнівської молоді?
- Як сформувати та впроваджувати загальні і спеціальні колективні та індивідуальні навчальні заняття, а також індивідуальні, загальні та колективні спеціальні заходи відповідно до освітніх потреб, можливостей, запитів та мотивів обдарованої учнівської молоді?

- Як забезпечити духовну, моральну, ціннісну та енергетичну цілісність, стійкість, твердість, непохитність, впевненість, динамічний розвиток творчої обдарованої особистості учня під час проведення навчально-виховних занять, а також індивідуальних, загальних та колективних спеціальних навчально-виховних, розвивальних заходів?

- Які шляхи та форми поєднання вимог законодавства у сфері науки і освіти відповідно до історії, традицій, завдань, специфіки, профілю та особливостей розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів України?

Більшість загальних та спеціальних навчальних, виховних, освітніх занять та заходів для творчо обдарованих дітей та учнів в ліцеях та ліцеях-інтернатах України є частиною та невід'ємною складовою освітнього процесу в школі, мікрорайоні, територіальній спільноті, області, державі та Європейському і міжнародних співтовариствах. Творчо обдаровані діти та учні на основі законодавства у сфері науки, освіти та інтелектуальної власності, Указів Президента України, рішень Уряду, міжвідомчих та регіональних програм мають змогу розширювати розвиток своїх задатків і здібностей також у системі позашкільної (будинки, центри творчості, музичні та художні школи, спортивні дитячі та юнацькі школи), вищої освіти, а також у структурах та підрозділах Малої академії наук України. Мережа ліцеїв та ліцеїв-інтернатів України сформувала площадку для прояву і розвитку широкої панорами зростання творчого потенціалу кожного учасника навчально-виховного процесу на всіх освітніх рівнях та у творчій професійній діяльності.

Українська держава на законодавчому та нормативно-правовому рівнях надає підтримку концепціям, програмам, проектам, спрямованим на розробку методів, форм, методичних комплексів та дидактичних матеріалів для роботи з групами обдарованих й талановитих учнів з особливими освітніми потребами, включаючи їхню надзвичайну допитливість, цікавість та незвичайний інтелектуальний потенціал.

Наукові, науково-педагогічні, педагогічні працівники прагнуть визначити потреби дуже здібних, обдарованих, талановитих молодих людей всередині і за межами класу та створити інтелектуальне середовище для стабільного, стійкого їхнього розвитку та зростання. На порядку денному розробка та затвердження на загальнодержавному рівні Стратегії освіти обдарованих дітей та молоді з метою системного пошуку, виявлення, навчання, виховання, шліфування, підтримки, вирощування, професійного становлення, утвердження творчої обдарованої особистості на основі якісної наукової освіти при умові повноцінного забезпечення фінансуванням та дієвості комплексних, системних заходів щодо

підвищення якості, рівня, насиченості та складності освіти для обдарованих дітей та учнів.

Основні управлінські, науково-освітні, організаційні заходи як на загальнодержавному, регіональному рівнях, так і на рівні школи мають всебічно, комплексно охоплювати весь спектр неперервного освітнього процесу в межах класу, однорідної та неоднорідної групи, закладу освіти та національних, регіональних, місцевих програм, проектів з вирішення проблем здібності, обдарованості, таланту.

Інтелектуальне середовище школи також доповнюють усі спеціальні заходи, спрямовані на допомогу творчій обдарованій особистості, але не організовані школами (наприклад, заклади позашкільної освіти, клуби, студії, турніри, майстер-класи, гуртки, змагання, літні школи та курси, офіційні заходи і т.п.).

За результатами спостереження, вивчення, дослідження законодавчого, нормативно-правового, науково-освітнього забезпечення обдарованої учнівської молоді та розвитку таланту виділяються кілька можливих додаткових варіантів, які відносяться до наступних основних типів домовленостей: більш просунуті або більш різноманітні види діяльності в рамках основного забезпечення, індивідуального та диференційованого навчання (індивідуальний або диференційований навчальний план), позашкільні заходи при умові швидкого відстеження, оперативного реагування та коригування.

Це можливо при умові коли у державі будуть встановлені спеціальні заходи для задоволення освітніх потреб здібної та обдарованої учнівської молоді, що мають тенденцію включати єдину модель забезпечення їхнього права на якісну наукову, безоплатну, доступну освіту на всіх рівнях і ступенях. Особливу увагу необхідно надавати типу, поєднанню, послідовності, наступності якості та кількості заходів в початковій, середній та старшій школі, що потужно, системно, комплексно та закономірно впливає на кінцевий результат успішного розвитку творчої обдарованої особистості. У даному випадку успіх підсилюється умілим поєднанням індивідуального, групового, колективного та диференційованого навчання. Освітня політика ліцеїв та ліцеїв-інтернатів щодо обдарованості має базуватися на напрацьованій науковій базі, змісті освіти та методиці навчання та виховання за моделями індивідуалізації, інтеграції, диференціації, колективного навчання на основі забезпечення всебічного підходу до задоволення освітніх прав та потреб обдарованої учнівської молоді в межах єдності загальнодержавної, регіональної та локальної систем. В Україні напрацьовані також концептуальні підходи

занурення в певну систему наукових знань, а також просування знань.

Відповідно до цього, усі діти, учні та педагогічні працівники мають право на адаптацію та індивідуальні, диференційовані програми виховання, навчання та викладання на основі власних мотивів, можливостей, вимог і потреб. Це розглядається як передумова рівності, тобто, щоб усі діти, учні та учителі отримували однакові можливості розвивати свої знання, практичні вміння, навички, компетентності, професійну майстерність.

Серед перерахованих видів виховних заходів є більш розширені та різноманітні види діяльності. Слід зазначити, що окремі заходи на початковому рівні передбачають як розміщення дітей та учнів у групах, класах відповідно до їх віку, рівня розвитку, мотивів, здібностей, обдарувань, спроможностей та можливостей, а також створення спеціалізованих шкіл, класів, профільних, різнопрофільних, академічних, наукових, класичних, спеціальних, загальноосвітніх ліцеїв та ліцеїв-інтернатів для здібних, обдарованих, талановитих дітей та учнів.

Позашкільні заходи організовані, у тому числі, ліцеями та ліцеями-інтернатами зустрічаються так само часто, як і заходи щодо індивідуального та диференційованого забезпечення.

Інші спеціальні освітні заходи, такі як центри для обдарованих дітей та учнів, їхніх батьків і вчителів або спеціальні мережі підтримки, існують як на базі закладів загальної середньої освіти, так і на базі закладів позашкільної освіти, Малої академії наук України, науково-освітніх, культурних, спортивних, професійних товариств, асоціацій, спілок, центрів. Їхня діяльність потребує постійного, системного належного фінансування кадрового та змістовного, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення, наукового супроводу та дослідження.

В Україні на законодавчому рівні має бути включено обдаровану молодь до групи учнів з особливими науково-освітніми, культурними, спортивними та пізнавальними потребами з метою реалізації спеціальних та особливих конкретних управлінських рішень та навчально-виховних заходів. Здібні, обдаровані, талановиті діти та учні мають бути суб'єктами законодавства на основі якого освітня політика, освітні заходи доцільно спрямовувати для задоволення їхніх індивідуальних потреб, розвитку та зростання. Такі заходи варто практикувати найрізноманітнішими, періодичними нормативно-правовими актами які не дублюють один одного.

У кожному конкретному ліцеї та ліцеї-інтернаті мають бути встановлені критерії класифікації для виявлення здібної та обдарованої учнівської молоді. Ця група має бути забезпечена навчально-виховною, освітньою діяльністю на

основі визначення дітей та учнів які відповідають цим вимогам. Наявність критеріїв є передумовою для забезпечення дітей та учнів якісною духовно-моральною, науковою, доступною, безоплатною, цікавою, необхідною та важливою освітою. Під час організації навчання і виховання здібної, обдарованої, талановитої учнівської молоді на учителів покладається завдання визначити можливості та потреби дітей та учнів з особливими освітніми потребами та передбачення надання складних, специфічних, інтелектуальних, творчих, евристичних навчальних завдань для них.

Більш просунуті та різноманітні види навчально-пізнавальної діяльності передбачають використання різноманітних форм і методів навчання для досягнення більш глибокого розгляду шкільних предметів у основній навчальній програмі та/або ширшого охоплення її основних тематичних елементів. Диференційоване забезпечення процесу навчання дає дітям та учням можливість розвиватися з бажаною швидкістю та/або слідувати спеціальному навчальному плану, а також дає їм достатньо часу, щоб зайнятися навчальною діяльністю, відмінною від тієї, яка зазвичай передбачена в навчальній програмі, і розвивати здібності, обдарування в певній галузі (техніка, моделювання, проектування, спорт, мистецтво, особиста творчість або бажаний шкільний предмет). Хоча такі заходи, як правило, є частиною звичайних шкіл, цілі класи чи групи іноді працюють на основі цього принципу та (ре)структуровані відповідно до особливих здібностей, обдарувань дітей та учнів у певній галузі наукових знань та допрофесійної діяльності.

Позашкільні заходи, організовані школою або сторонніми органами, дають змогу дітям та учням розвивати навички в певній сфері здібностей та обдарувань (гуртки, секції, студії, змагання, літній університет, академічні дослідження та спостереження, мистецька діяльність).

Своєчасне та постійне відстеження дає змогу дітям та учням із цікавістю, захопленням, швидше пройти основний шлях у школі, відвідуючи звичайні класи або скориставшись паралельними можливостями, такими як приватне навчання або неупереджене оцінювання державною екзаменаційною комісією.

Інші охоплюють заходи, які не можуть бути класифіковані відповідно до вищенаведених критеріїв, наприклад, центри для молодих людей, щоб повідомити про свої проблеми, або мережі, які функціонують як ресурси для молодих людей або фахівців.

Учителі відіграють важливу роль у визначенні, підтримці, реалізації та моніторингу освітніх заходів для здібних, обдарованих та талановитих дітей та учнів. Тому у даному контексті, з метою системної підготовки

педагогічних кадрів, необхідно знайти механізми оперативного та системного вирішення таких завдань:

- забезпечення підготовки учителів на рівні бакалавра (початкова педагогічна освіта), магістра (вища педагогічна освіта) з метою пошуку, навчання, виховання, становлення, підтримки, вирощування, розвитку, зростання здібних, обдарованих та талановитих дітей, учнів та популяризації феномену обдарованості та таланту;
- сприяння висвітленню вище окреслених проблем з питань обдарованості, таланту, геніальності в офіційних навчальних програмах з підготовки вчителів;
- визначення механізмів подолання освітніх втрат, освітніх розривів, прогалин у знаннях, як при переході з одного класу в інший, з одного ступеня навчання на вищий, з одного закладу освіти до іншого, а також при вступі та навчанні у закладі фахової передвищої освіти та закладі вищої освіти;
- створення модулів або положень в сфері підвищення кваліфікації, які спеціально стосуються освітніх потреб здібних, творчо обдарованих, талановитих, геніальних дітей та учнів на основі визначення конкретних цілей такого навчання;
- розроблення різноманітних, різнорівневих модулів навчання та виховання пов'язаних із забезпеченням відповідними якісними науковими знаннями, практичними вміннями і навичками, компетентностями здібних, обдарованих, талановитих дітей та учнів та їх застосування в конкретних випадках.

З метою підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів питання обдарованості варто включати під час їхнього навчання у ліцеях, ліцеях-інтернатах педагогічного профілю, закладах фахової передвищої та вищої освіти, післядипломної педагогічної освіти. У даному випадку варто ширше використовувати можливості та перспективи розвитку автономії закладів освіти. Проблеми обдарованості і боротьба за неї та з нею має бути присутньою у закладах освіти незалежно від типу, статусу, підпорядкування, профілю, місця розташування та форми власності.

Для ознайомлення учнів, батьків, учителів з проблемами та питаннями високої здібності та обдарованості важливо використовувати поєднання різних концепцій, програм, освітніх технологій. У даному випадку обдарованість може бути змістом окремого предмета або бути інтегрована в інші предмети (наприклад, як частина курсу з диференційованого навчання або з особливих освітніх потреб загалом). Доцільно застосовувати подвійний підхід, який передбачає розгляд теорії і

практики обдарованості у спеціальних модулях та інтеграцію в більш широкі теми. Доцільно також курс обдарованість викладати лише як окремий предмет. Ймовірні варіанти коли тема обдарованості, таланту включена в інші предмети, в основному це стосується підготовки до диференційованого викладання та індивідуального навчання. Варто надати перевагу комплексному підходу.

На загальнодержавному рівні бажано визначати та корелювати цілі навчання здібних, обдарованих, талановитих дітей та учнів та розробляти загальнодержавні моделі, стандарти, рекомендації, яких усі мають дотримуватися та сприяти широкому, комплексному, системному розв'язанню проблеми обдарованості як в процесі навчання, виховання, так і професійного становлення та зростання здібної, обдарованої, талановитої учнівської молоді.

Цьому сприятиме різноманітність підходів:

- затвердження на загальнодержавному рівні стратегій, доктрин, концепцій, програм навчання, виховання, освіти, розвитку обдарованих дітей та молоді;
- розробка кваліфікаційних стандартів з вимогою, щоб учителі могли диференціювати навчання, виховання, темпи розвитку здібних, обдарованих, талановитих, геніальних дітей та учнів;
- розвиток системи підготовки учителів у закладах фахової передвищої освіти та закладах вищої освіти класичного і педагогічного спрямування з урахуванням державних вимог, стандартів, рекомендацій, методичних порад;
- запровадження нових програм навчання та професійної підготовки майбутніх учителів, вихователів, в яких визначено шляхи вирішення питання здібних, обдарованих, талановитих, геніальних дітей та учнів;
- орієнтація майбутніх учителів, вихователів на створення навчальних ситуацій, які сприяють природному прогресу та розвитку кожної здібної, обдарованої, талановитої дитини та учня;
- розширення висвітлення закладами фахової передвищої освіти та закладами вищої освіти проблеми обдарованості, таланту дітей та учнів в широкому спектрі наукових дисциплін, науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів, теле- та радіопередач, соціальних мереж, а також у просвітницькій та лекторській діяльності.

Навчальні програми для учителів, вихователів, соціальних педагогів і психологів мають поєднувати у собі взаємодоповнюючі складові:

- окремий предмет в якому питання здібності, обдарованості, таланту, геніальності розглядається як самостійний предмет і викладається окремо;
- інтегрованих підхід при якому питання здібності, обдарованості, таланту, геніальності розглядається в більш широких рамках за допомогою інших предметів, зосереджених у більшості випадків або про дітей і учнів з особливими освітніми потребами, запитами методами диференційованого та індивідуального навчання у профільних та звичайних класах;
- індивідуальні заняття, заняття з питань здібності, обдарованості, таланту, геніальності в невеликих групах у позанавчальний час під керівництвом досвідчених, провідних представників наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників.

Учителям, вихователям, соціальним педагогам, психологам має бути доступною система підвищення кваліфікації, перепідготовки, стажування, обміну досвіду з питань розвитку здібностей, обдарувань, таланту, геніальності дітей та учнів та удосконалення своєї педагогічної майстерності. Дана система має передбачати навчання учителів, вихователів, соціальних педагогів, психологів як з відривом, так і без відриву від основного місця роботи. Провідна роль у вирішенні цього питання належить інститутам післядипломної педагогічної освіти, центрам професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, структурованій цілісній методичній службі.

Кожний заклад фахової передвищої освіти та заклад вищої освіти має створювати та розвивати свою систему навчання, підвищення кваліфікації, стажування учителів з урахуванням історії свого розвитку, надбань, напрацювань, інформаційного банку даних, успіхів та автономії.

У всіх навчальних програмах з питань обдарованості провідною ідеєю має бути думка про те, що кожна дитина, учень це всеохоплюючий всесвіт та які мають право на якісне наукове навчання, доступну, безоплатну освіту, розвиток, визнання, підтримку, повагу, зростання та утвердження. Тому мають також бути широко доступні спеціальні курси для шкільних спеціалістів з філософії, педагогіки, дидактики, психології освіти.

Проблема обдарованості це справа загальнодержавної ваги яка має вирішуватися політиками, законодавцями, державними органами управління, науковими установами, закладами освіти, суспільними організаціями за активної участі батьків та усіх учасників освітнього процесу.

Особливої державної підтримки, опіки та фінансування з вирішення окреслених проблем діяльності потребують ліцеїв, ліцеїв-інтернатів та завдань обдарованості – Мала академія наук України, Асоціація керівників

шкіл України, Асоціація відроджених гімназій України.

З урахуванням євроінтеграційних процесів освітянам України (учителі, вихователі, соціальні педагоги, психологи, учителі учителів, керівники закладів освіти та державних органів управління освітою) має бути надана можливість участі у відповідних Європейських освітніх програмах і проектах, наприклад по лінії Європейської ради з високих здібностей (ЕСНА), яка також організовує навчання для отримання кваліфікацій, визнаних на Європейському рівні.

Українське відділення ЕСНА та осередки інших європейських організацій з питань розвитку науки, освіти, обдарованості мають бути уповноваженими надавати консультативні послуги, організовувати спеціальні семінари та підвищувати обізнаність батьків, вчителів та інших зацікавлених осіб про особливості, специфіку навчання і виховання дітей та учнів з особливими талантами. У визначенні політики, стратегії, тактики та організації діяльності ліцеїв та ліцеїв-інтернатів має бути забезпечення паритетності та єдності праведної, щиросердної, добродійної творчої співпраці усіх учасників освітнього процесу та консолідація зусиль загальнодержавних та регіональних органів управління, наукових організацій, підприємців і промисловців, благодійних фондів, спонсорів, меценатів, представників бізнесу.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

Законодавство та нормативно-правова база України, наукові розробки, практичні напрацювання сприяють новому етапу розвитку ліцеїв та ліцеїв-інтернатів різного профілю, спеціалізації, спрямування. Особливого значення необхідно надавати розвитку ліцеїв, ліцеїв-інтернатів у сільській місцевості, у тому числі в якості опорних та спроможних для кращих результатів загальноосвітніх закладів середньої освіти.

Становлення та розвиток як закладів загальної середньої освіти в цілому, так і ліцеїв, ліцеїв-інтернатів зокрема мають відбуватися в площині забезпечення пошуку, навчання, виховання, становлення, підтримки та розвитку, зростання, утвердження здібної, обдарованої, талановитої, геніальної, творчої особистості дитини та учня, а також сприяти професійній праведній щиросердній добродійній освітянській діяльності учителя, вихователя, соціального педагога, психолога, класного керівника, класовода та керівника школи.

Ліцеї, ліцеї-інтернати у творчій співпраці із закладами дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, закладами вищої освіти та післядипломної педагогічної освіти

розширюють діапазон участі здібних, обдарованих дітей та учнів у різноманітних освітніх проєктах та програмах та урізноманітнюють сам процес навчання.

У даному випадку доцільно враховувати, що переважна більшість науковців і освітян вважають, що «обдарованість» і «талант» стосуються інтелекту в широкому сенсі цього терміну. Таким чином, ці слова можуть використовуватися для позначення психомоторних задатків, здібностей, а також інтелектуальних, фізичних та художніх навичок, які є однаковими. Меншою мірою вони можуть також стосуватися міжособистісного й емоційного розвитку.

Саме ліцеї та ліцеї-інтернати покликані дати можливість здібним, обдарованим, талановитим, геніальним дітям та учням якомога повніше розвинути свої природні задатки та вирости добре пристосованими до демократично-правових принципів співжиття та життєтворчості, сфери науки, освіти, інтелектуального сприятливого простору, соціального середовища, інноваційної економіки знань з урахуванням того, що існують протилежні погляди на те, як найкраще задовольнити їхні потреби. Імпонує з існуючих теоретичних моделей та наявних практичних результатів прихильність до інтегрованої, комплексної, системної політики щодо навчання і виховання здібних, обдарованих, талановитих дітей, учнів та молоді. Розвиток ліцеїв та ліцеїв-інтернатів має корелюватися в контексті загальної державної політики, побудованій на поєднанні диференціального і індивідуального підходів реалізації права обдарованих дітей та учнів на якісну наукову, доступну, безоплатну повну загальну середню освіту.

Це вимагає зміни уявлення, бачення, ставлення політиків, державних службовців, батьків, науковців, освітян на проблеми здібностей, обдарованості, таланту, геніальності дітей та учнів, їхнього прояву, розвитку, зростання, утвердження, підтримки, підкріплення, сприйняття спільноту, соціальним правовим рівноправним людським суспільством, демократичною державою, економічними інститутами та осередками.

Оцінка ідентифікації обдарованих, талановитих, геніальних людей чітко визначено наукою, підкріплено практикою і, як правило, ґрунтується на критеріях продуктивності та досягнень, які іноді поєднуються з критеріями, пов'язаними з результатами, досягнутими в тестах на здібності, а також під час олімпіад, змагань, конкурсів, турнірів та практичній творчій діяльності особистості. Обдаровані молоді люди можуть бути включені на законодавчому рівні до числа осіб з особливими освітніми потребами. У цій моделі багато дуже різноманітних спеціальних

заходів які мають бути закладені в законодавчу та нормативно-правову базу з урахуванням того, що зацікавлені обдаровані й талановиті молоді люди, як правило, об'єднані в єдині групи. У результаті теоретична модель супроводжується існуванням розмаїття багатьох закладів загальної середньої освіти, у тому числі і ліцеїв та ліцеїв-інтернатів, що спеціалізуються в різних галузях наукових знань, професій, спеціальностей та мають реальні перспективи для розвитку і визнання.

На державу покладається завдання забезпечення широкого спектру загальних і спеціальних заходів для створення і розвитку ліцеїв, ліцеїв-інтернатів, спеціалізованих шкіл для навчання і виховання різного роду здібностей, обдарувань, талантів, зокрема в повній загальній середній освіті. Неоднозначною є проблема щодо надання дозволу, можливостей обдарованим дітям та учням швидше та прискореними темпами навчатися у школі. Навчання, виховання і розвиток обдарованих та талановитих дітей та учнів мають бути не на шкоду дитинству. Діти та учні мають дорослішати та вступати у свідоме життя у відповідності із своїми біологічними, психолого-фізіологічними та інтелектуальними потенційними можливостями та біоенергетичними субстанціями.

Що стосується підготовки, підвищення кваліфікації, стажування вчителів, вихователів, соціальних педагогів, психологів, керівників шкіл з питань обдарованості, таланту, геніальності творчої особистості людини то результати досліджень вказують на наявність нових підходів з точки зору політики, різних концепцій, моделей, які запроваджуються у закладах освіти України у наш час. У деяких закладах освіти питанню обдарованості, таланту присвячені окремі курси, а в інших місцях воно включено до інших предметів, із врахуванням значної автономії, спроможності та самодостатності, наданих закладами освіти. Варто враховувати значне зростання інтересу вчителів та батьків до обдарованої молоді, і тому законодавча система має ввести поправки, щоб запропонувати обдарованим і талановитим учням більшу різноманітність в освіті. Законодавство України має сприяти без обмежень реалізації Конституційного права дітей та учнів на якісну наукову, безоплатну, доступну повну загальну середню освіту у закладах загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типу, статусу, структури, профілю, місця розташування та форми власності.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Успішний розвиток ліцеїв та ліцеїв-інтернатів як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої, талановитої, геніальної особистості дитини, учня, учителя, керівника

школи залежить не тільки від наукового, змістовного, кадрового, інформаційного забезпечення, а й від своєчасності, грамотності, масштабності, системності, комплексності та далекоглядності прийняття управлінських рішень як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях та послідовної, системної їхньої реалізації на основі вітчизняних успіхів, надбань, напрацювань, здобутків та перемог.

Подальший успішний розвиток ліцеїв, ліцеїв-інтернатів як науково-освітніх майданчиків розвитку творчо обдарованої, талановитої, геніальної особистості дитини, учня, учителя, керівника школи вбачаємо у вивченні, науковому обґрунтовані, вітчизняному науковому супроводженні, достатньому й необхідному фінансовому, матеріально-технічному, інформаційному, кадровому забезпеченні та втіленні у практику діяльності шкіл інноваційних технологій навчання й виховання на основі тісної праведної, щиросердної, добродійної співпраці дитини, учня, учителя, батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] Верховна Рада України. (1996, Черв. 28). *Конституція України № 254к/96-ВР*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [2] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 2145-VIII «Про освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- [3] Верховна Рада України. (1996, Берез. 23). *Закон № 100/96-ВР «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР "Про освіту"»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [4] Верховна Рада України. (1991, Трав. 21). *Закон № 1060-XII «Про освіту»*. {Закон втратив чинність на підставі Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>
- [5] Верховна Рада України. (1999, Трав. 13). *Закон № 651-XIV «Про загальну середню освіту»*. {Закон втратив чинність на підставі Закону № 463-IX від 16.01.2020}. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>

- [6] Верховна Рада України. (2020, Січ. 16). Закон № 463-IX «Про повну загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- [7] Верховна Рада України. (2015, Листоп. 26). Закон № 848-VIII «Про наукову і науково-технічну діяльність». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- [8] Верховна Рада України. (2000, Квіт. 24). Указ Президента України № 612/2000 «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612/2000#Text>
- [9] Верховна Рада України. (2003, Трав. 20). Указ Президента України № 420/2003 «Про утворення державної гімназії для обдарованих дітей». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420/2003#Text>
- [10] Верховна Рада України. (2010, Верес. 30). Указ Президента України № 927/2010 «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927/2010#Text>
- [11] Кабінет Міністрів України. (1992, Лип. 21). Постанова № 407, «Про створення Українського фізико-математичного лицю Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/407-92-%D0%BF#Text>
- [12] Верховна Рада України. (2000, Черв. 14). Постанова Кабінету Міністрів України № 964, «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-2000-%D0%BF#Text>
- [13] Верховна Рада України. (2019, Трав. 22). Постанова Кабінету Міністрів України № 438, «Про затвердження Положення про науковий лицей». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text>
- [14] Верховна Рада України. (1999, Листоп. 05). Постанова Кабінету Міністрів України № 2061, «Про затвердження Положення про заклад спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2061-99-%D0%BF#Text>
- 15] Верховна Рада України. (2020, Груд. 23). Постанова Кабінету Міністрів України № 1313, «Про затвердження положення про мистецький лицей». [Електронний ресурс].

- Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313-2020-%D0%BF#Text>
- [16] Верховна Рада України. (2021, Черв.30). *Постанова Кабінету Міністрів України № 672, «Про затвердження Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) лицей, лицей із посиленою військово-фізичною підготовкою»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2021-%D0%BF#Text>
- [17] Верховна Рада України. (2021, Жовт.11). *Постанова Кабінету Міністрів України № 1062, «Про затвердження Положення про лицей»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2021-%D0%BF#Text>
- [18] Верховна Рада України. (2006, Квіт.12). *Розпорядження Кабінету Міністрів України № 202-р, «Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2006-%D1%80#Text>
- [19] «Тимчасове положення про лицей», *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*, № 9/10, с. 5–7, 1992.
- [20] «Комплексна програма пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді "Творча обдарованість"», *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*, №№ 3; 5, с. 12–25, 1992.
- [21] О. Г. Беседа, І. О. Микитенко, «Гадяцький обласний науковий лицей-інтернат імені Є.П. Кочергіна – один з осередків наукової освіти Полтавщини», *Постметодика*, № 1, с. 47–54, 2020.
- [22] О. Гершуненко, «Принципи організації освітнього середовища лицею як основа формування громадянської активності старшокласників», *Молодь і ринок*, № 6, с. 163–168, 2022.
- [23] О. Гершуненко, Д. Пащенко, Н. Примаченко, «Ресурси освітнього середовища лицею для формування громадянської активності учнівської молоді», *Молодь і ринок*, № 2, с. 23–28, 2022.
- [24] І. М. Гринь, «Від Першої Полтавської чоловічої гімназії до Наукового лицею», *Постметодика*, № 1, с. 40–46, 2020.
- [25] Н. І. Діденко, А. І. Наказненко, «Шишацький обласний науковий лицей-інтернат на шляху впровадження освіти наукового спрямування», *Постметодика*, № 1, с. 14–25, 2020.
- [26] С. І. Очеретянко, «Лицей», у *Енциклопедія Сучасної України*. Київ, Україна: Ін-т енциклопед. дослід. НАН України, 2016, т. 17, 712 с., с. 547. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://esu.com.ua/article-55904>
Дата звернення: Берез. 05, 2024.

- [27] О. А. Жерновникова, «Специфіка дидактичної підготовки студентів-математиків педагогічних ВНЗ до роботи у коледжах та професійних ліцеях», *Педагогіка та психологія*, вип. 45, с. 97–105, 2014.
- [28] Н. С. Задерей, «Сучасні підходи до вивчення біології у центрах STEM-освіти», *Наукові записки Малої академії наук України* : зб. наук. праць, № 1, с. 39–47, 2021.
- [29] Є. В. Ігнатенко, «Етапи організації дистанційного (змішаного) навчання і створення електронного освітнього контенту на прикладі структурного підрозділу "Центр дистанційної освіти Одеської області" Комунального закладу "Рішельєвський науковий ліцей"», *Наукові записки Малої академії наук України* : зб. наук. праць, № 1, с. 48–56, 2021.
- [30] І. О. Космідайло, «Освітньо-розвивальний потенціал мовної гри та мовного портфоліо як засобів формування українськомовної особистості учня ліцею», *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, № 8, ч. 1, с. 140–148, 2021.
- [31] Л. В. Крупіна, Т. І. Лисенко, «Науковий ліцей "Політ" при Кременчуцькому педагогічному коледжі імені А. С. Макаренка: історія становлення, сьогодення, перспективи», *Постметодика*, № 1, с. 2–13, 2020.
- [32] «Майбутнє наукових ліцеїв», *Освіта України*, № 21(27 трав.), с. 9, 2019.
- [33] М. В. Мар'єнко, «Моделювання хмаро орієнтованої методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї», *Фізико-математична освіта*, № 2, с. 87–93, 2020.
- [34] А. Мельник, «Ліцей мистецтв як інноваційний освітній заклад мистецького спрямування», *Директор школи, ліцею, гімназії*, № 6, с. 83–86, 2018.
- [35] В. Павленко, «Становлення та розвиток системи освіти в Польщі», *Українська полоністика*, вип. 12, с. 54–69, 2015.
- [36] Д. Пузіков, «Технологія прогнозування і проектування варіативного складника освітньої програми гімназії та/або ліцею у процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи», *Український педагогічний журнал*, № 3, 2023.
- [37] С. Романовський, «Сучасна профільна освіта: як актуальну проблему вирішує київський ліцей "Інтелект"», *Директор школи, ліцею, гімназії*, № 1/3, с. 119–126, 2015.

- [38] С. В. Романовський, *Теоретико-методичні основи управління якістю освіти в комплексі «школа – ліцей – технічний університет»*. Київ, Україна : Сік груп Україна, 2018.
- [39] С. Романовський, «Чотири рівні підготовки в ліцеї "Інтелект": дослідницько-експериментальна модель», *Директор школи, ліцею, гімназії*, № 3/4, с. 17–28, 2017.
- [40] Г. Сазоненко «Здоров'язбережувальний освітній простір в авторській школі "Акмеологічний ліцей"», *Директор школи, ліцею, гімназії*, № 3, с. 56–62, 2018.
- [41] Г. Сазоненко, О. Іващенко, Н. Нестеренко, «"Педагогіка свободи" у громадсько-державній моделі управління ліцеєм», *Директор школи, ліцею, гімназії*, № 4/6, с. 131–144, 2016.
- [42] Л. М. Сергеева, С. М. Микитюк, «Впровадження моделі розвитку закладу професійної (професійно-технічної) освіти на засадах педагогічної логістики», *Наукові записки Малої академії наук України* : зб. наук. праць, № 1, с. 101–109, 2022.
- [43] Г. Сердюк, «Теоретичні аспекти забезпечення професійного самовизначення учнів у наукових ліцеях», *Acta Paedagogica Volynienses*, т. 1, № 1, с. 204–210, 2022.
- [44] О. М. Серебрянська, «Розвиток професіоналізму педагогів у системі методичної роботи ліцею», автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2014.
- [45] М. Скиба, «Операція "Ліцей" із поправкою на вітер», *Дзеркало тижня*, 18 лют., 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/90UbAO>
Дата звернення: Берез. 05, 2024.
- [46] Е. Ступоренко, Н. Онищенко, «Підготовка ліцейств військових ліцеїв: зарубіжний досвід», *Сучасна освіта: стратегії та технології навчання*: зб. наук. праць у 2 ч. Переяслав, ч. 2, с. 267–276, 2023.
- [47] Н. М. Хромченкова, «Функціональна діяльність директора ліцею у сучасному закладі освіти в умовах інноваційних перетворень», *Інноваційна педагогіка*, т. 1, вип. 57, с. 223–226, 2023.
- [48] М. Є. Чумак, «Рішельєвський ліцей: соціокультурні виміри освоєння кращих європейських освітніх традицій (перша половина ХІХ століття)», *Проблеми освіти* : зб. наук. праць, вип. 92, с. 216–221, 2019.
- [49] В. І. Шульга, «Полтавський обласний науковий ліцей-інтернат імені А. С. Макаренка: погляд у минуле, оцінка сьогодення і перспективи на майбутнє», *Постметодика*, № 1, с. 26–32, 2020.

A MODERN COMPREHENSIVE LYCEUM OF UKRAINE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL PLATFORM FOR THE DEVELOPMENT OF A CREATIVELY GIFTED PERSONALITY

Boris Chyzhevskiy,

Candidate of Pedagogical Sciences, leading researcher
Department of Economics and General Secondary
Education Management Institute of Pedagogy of the
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine;
Honored Education Worker of Ukraine.

Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

Abstract. The article summarizes and outlines the level, specificity and directions of development of the modern general education lyceum and boarding lyceum of Ukraine as a scientific and educational platform for the development of a creatively gifted child, student, teacher, school leader. In the context of martial law, new economic and social relations, reforms, transformations, changes, and the need for post-war reconstruction, revival, restoration, and consolidation of Ukrainian education and culture, the problem of generalizing and comprehending the development of general education lyceums and boarding schools arises. The creative activity of lyceums and boarding schools, regardless of their type, status, structure, subordination, form of ownership, or location, should contribute to resolving the main contradictions between the desires and plans of a creatively gifted person and the requirements of society and the state to ensure the level and minimum standard of education, as well as the criteria and pace of development of a gifted, talented, intelligent, inquisitive child and student, taking into account their motivation, inclinations, capabilities, needs, rights, freedoms, abilities, talents, interests, intellectual, psychological, age, biological and physiological characteristics. Over the thirty years of Ukraine's state sovereignty, lyceums and boarding schools have been experiencing the fifth stage of their formation and establishment. The development of general education lyceums and boarding lyceums in Ukraine is the result of creative searches of scientists, educators, and teaching staff based on the analysis and meaningful use of national and foreign historical experience, and the practice of schools with in-depth study of a number of subjects, specialized schools, hub educational institutions, capable schools, solving problems of differentiated and individualized education, as well as the activities of

gymnasiums, gymnasiums, boarding schools, colleges, lyceums, lyceums and boarding schools. The stability and pace of development of lyceums and boarding schools are affected not only by the brutal realities of war, pandemics, and epidemics, but also by the transformational socio-economic and political processes of decentralization, territorial and administrative reform, deregulation, and the conditions and patterns of activity of territorial communities (associations), districts, and regions, taking into account the new territorial structure of modern Ukraine. This problem is particularly relevant in the context of decentralization, changes in the territorial structure and deregulation. Decentralization is seen as a legally enshrined transfer to the local level, including the level of lyceums and boarding schools, of relevant rights, powers, freedoms, and obligations transferred by the state and supported by funds, personnel, textbooks, methodological guides, task books, resources, and responsibilities. Rapid processes of European integration also encourage scientists and pedagogical staff of lyceums and boarding lyceums to conduct active research and practical development to define the concept, strategies, doctrines, content and standard of education, common vectors and planes of school development and to coordinate the ratio of compliance of domestic, national and European policies for the further development of complete general secondary education. Lyceums and boarding lyceums have a wider range and opportunities for research and creativity in determining the content and standard of education, organizing the educational process at all educational levels, ways and opportunities for children and students to obtain quality scientific knowledge in the context of increased responsibility for decisions and results. The emphasis is shifting to the real development of each participant in the educational process in accordance with the individual educational tract of hard, intensive study and righteous, sincere, charitable work. It is this state-democratic approach that is the focus of Ukraine's scientific and educational legislation and regulations in terms of updating, creating, establishing and implementing the activities of modern lyceums and boarding schools. From a spiritual, moral, legal, political, social, economic, informational and legal point of view, the legislative requirements regarding the place, importance and role of lyceums and boarding schools in the state and social life of the country are based on the Constitution of Ukraine, legislation, regulations, programs, doctrines, strategies, concepts, plans for the development of the scientific and educational sphere and each specific educational institution in particular.

This work examines the main directions of development of general education lyceums and boarding lyceums as scientific and educational platforms for the development of a creatively gifted child, pupil, teacher, school leader, areas of training teachers, educators, social workers, psychologists to work with capable, gifted, talented children and pupils, as well as the need for training, internships, cultivation, and professional development of pedagogical staff in the system of higher and postgraduate pedagogical education on the basis of updating didactically.

Keywords: lyceum; boarding lyceum; inclinations; ability; giftedness; talent; creativity; children; students; teachers; educators; social workers; psychologists; classroom teachers; heads of general secondary education institutions.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherv.28). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukraine)
- [2] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 2145-VIII «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukraine)
- [3] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Berez. 23). Zakon № 100/96-VR «Pro vnesennia zmin i dopovnen do Zakonu Ukrainskoi RSR "Pro osvitu"». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukraine)
- [4] Verkhovna Rada Ukrainy. (1991, Trav. 21). Zakon № 1060-XII «Pro osvitu». {Zakon vtratyv chynnist na pidstavi Zakonu № 2145-VIII vid 05.09.2017}. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text> (in Ukraine)
- [5] Verkhovna Rada Ukrainy. (1999, Trav. 13). Zakon № 651-XIV «Pro zahalnu seredniu osvitu». {Zakon vtratyv chynnist na pidstavi Zakonu № 463-IX vid 16.01.2020}. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (in Ukraine)
- [6] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Sich. 16). Zakon № 463-IX «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukraine)

- [7] Verkhovna Rada Ukrainy. (2015, Lystop. 26). Zakon № 848-VIII «Pro naukovu i naukovu-tekhnichnu diialnist». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (in Ukraine)
- [8] Verkhovna Rada Ukrainy. (2000, Kvit. 24). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 612/2000 «Pro dodatkovy zakhody shchodo derzhavnoi pidtrymky obdarovanoi molodi». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612/2000#Text> (in Ukraine)
- [9] Verkhovna Rada Ukrainy. (2003, Trav. 20). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 420/2003 «Pro utvorennia derzhavnoi himnazii dlia obdarovanykh ditei». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420/2003#Text> (in Ukraine)
- [10] Verkhovna Rada Ukrainy. (2010, Veres. 30). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 927/2010 «Pro zakhody shchodo rozvytku systemy vyivlennia ta pidtrymky obdarovanykh i talanovytykh ditei to molodi». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927/2010#Text> (in Ukraine)
- [11] Kabinet Ministriv Ukrainy. (1992, Lyp. 21). Postanova № 407, «Pro stvorennia Ukrainskoho fizyko-matematichnoho litseiu Kyivskoho derzhavnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/407-92-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [12] Verkhovna Rada Ukrainy. (2000, Cherv. 14). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 964, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-2000-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [13] Verkhovna Rada Ukrainy. (2019, Trav. 22). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 438, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro naukovyi litsei». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [14] Verkhovna Rada Ukrainy. (1999, Lystop. 05). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 2061, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zaklad spetsializovanoi osvity sportyvnoho profilu iz spetsyfichnymy umovamy navchannia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2061-99-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [15] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Hrud. 23). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1313, «Pro zatverdzhennia polozhennia pro mystetskyi litsei». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313-2020-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [16] Verkhovna Rada Ukrainy. (2021, Cherv. 30). Postanova Kabinetu Ministriv

- України №672, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovyi (viiskovo-morskyi, viiskovo-sportyvnyi) litsei, litsei iz posylenoiu viiskovo-fizychnoiu pidhotovkoiu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2021-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [17] Verkhovna Rada Ukrainy. (2021, Zhovt. 11). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1062, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro litsei». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2021-%D0%BF#Text> (in Ukraine)
- [18] Verkhovna Rada Ukrainy. (2006, Kvit. 12). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 202-r, «Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi prohramy roboty z obdarovanoi moloddu na 2006-2010 roky». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2006-%D1%80#Text> (in Ukraine)
- [19] «Tymchasove polozhennia pro litsei», Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity Ukrainy, № 9/10, s. 5–7, 1992. (in Ukraine)
- [20] «Kompleksna prohrama poshuku, navchannia i vykhovannia obdarovanykh ditei ta molodi "Tvorchia obdarovanist"», Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity Ukrainy, №№ 3; 5, s. 12–25, 1992. (in Ukraine)
- [21] O. H. Beseda, I. O. Mykytenko, «Hadiatskyi oblasnyi naukovyi litsei-internat imeni Ye.P. Kocherhina – odyz z osередkiv naukovoi osvity Poltavshchyny», Postmetodyka, № 1, s. 47–54, 2020. (in Ukraine)
- [22] O. Hershunenko, «Pryntsypy orhanizatsii osvitnoho seredovyscha litseiu yak osnova formuvannia hromadianskoi aktyvnosti starshoklasnykiv», Molod i rynek, № 6, s. 163–168, 2022. (in Ukraine)
- [23] O. Hershunenko, D. Pashchenko, N. Prymachenko, «Resursy osvitnoho seredovyscha litseiu dlia formuvannia hromadianskoi aktyvnosti uchnivskoi molodi», Molod i rynek, № 2, s. 23–28, 2022. (in Ukraine)
- [24] I. M. Hryn, «Vid Pershoi Poltavskoi cholovichoï himnazii do Naukovoho litseiu», Postmetodyka, № 1, s. 40–46, 2020. (in Ukraine)
- [25] N. I. Didenko, A. I. Nakaznenko, «Shyshatskyi oblasnyi naukovyi litsei-internat na shliakhu vprovadzhennia osvity naukovoho spriamuvannia», Postmetodyka, № 1, s. 14–25, 2020. (in Ukraine)
- [26] S. I. Ocheretianko, «Litsei», u Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. Kyiv, Ukraina : In-t entsykloped. doslid. NAN Ukrainy, 2016, t. 17, 712 s., s. 547. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://esu.com.ua/article-55904> Data zvernennia: Berez. 05, 2024. (in Ukraine)
- [27] O. A. Zhernovnykova, «Spetsyfika dydaktychnoi pidhotovky studentiv-matematykiv pedahohichnykh VNZ do roboty u koledzhakh ta profesiinykh litseiakh», Pedahohika ta psykholohiia, vyp. 45, s. 97–105, 2014. (in Ukraine)

- [28] N. S. Zaderei, «Suchasni pidkhody do vyvchennia biolohii u tsestrakh STEM-osvity», Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy : zb. nauk. prats, № 1, s. 39–47, 2021. (in Ukraine)
- [29] Ye. V. Ihnatenko, «Etapy orhanizatsii dystantsiinoho (zmishanoho) navchannia i stvorennia elektronnoho osvitnoho kontentu na prykladi strukturnoho pidrozdilu "Tsentr dystantsiinoi osvity Odeskoi oblasti" Komunalnoho zakladu "Rishelievskiyi naukovyi litsei"», Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy : zb. nauk. prats, № 1, s. 48–56, 2021. (in Ukraine)
- [30] I. O. Kosmidailo, «Osvitno-rozvyvalnyi potentsial movnoi hry ta movnoho portfolio yak zasobiv formuvannia ukrainskomovnoi osobystosti uchnia litseiu», Visnyk Luhanskoho nats. un-tu im. T. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky, № 8, ch. 1, s. 140–148, 2021. (in Ukraine)
- [31] L. V. Krupina, T. I. Lysenko, «Naukovyi litsei "Polit" pry Kremenchutskomu pedahohichnomu koledzhi imeni A. S. Makarenka: istoriia stanovlennia, sohodennia, perspektyvy», Postmetodyka, № 1, s. 2–13, 2020. (in Ukraine)
- [32] «Maibutnie naukovykh litseiv», Osvita Ukrainy, № 21(27 trav.), s. 9, 2019. (in Ukraine)
- [33] M. V. Marienko, «Modeliuvannia khmaro oriientovanoi metodychnoi systemy pidhotovky vchyteliv pryrodnycho-matematychnykh predmetiv do roboty v naukovomu litsei», Fyzyko-matematychna osvita, № 2, s. 87–93, 2020. (in Ukraine)
- [34] A. Melnyk, «Litsei mystetstv yak innovatsiinyi osvitnii zaklad mystetskoho spriamuvannia», Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, № 6, s. 83–86, 2018. (in Ukraine)
- [35] V. Pavlenko, «Stanovlennia ta rozvytok systemy osvity v Polshchi», Ukrainska polonistyka, vyp. 12, s. 54–69, 2015. (in Ukraine)
- [36] D. Puzikov, «Tekhnolohiia prohnouzuvannia i proiektuvannia variatyvnoho skladnyka osvitnoi prohramy himnazii ta/abo litseiu u protsesi vnutrishnoshkilnoi naukovy-metodychnoi roboty», Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal, № 3, 2023. (in Ukraine)
- [37] S. Romanovskiyi, «Suchasna profilna osvita: yak aktualnu problemu vyrishuie kyivskiyi litsei "Intelekt"», Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, № 1/3, s. 119–126, 2015. (in Ukraine)
- [38] S. V. Romanovskiyi, Teoretyko-metodychni osnovy upravlinnia yakistiu osvity v kompleksi «shkola – litsei – tekhnichniy universytet». Kyiv, Ukraina : Sik hrup Ukraina, 2018. (in Ukraine)
- [39] S. Romanovskiyi, «Chotyry rivni pidhotovky v litsei "Intelekt": doslidnytsko-eksperymentalna model», Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, № 3/4, s. 17–28, 2017. (in Ukraine)

- [40] H. Sazonenko «Zdoroviazberezhuvalniy osvittii prostir v avtorskii shkoli "Akmeolohichniy litsei"», Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, № 3, s. 56–62, 2018. (in Ukraine)
- [41] H. Sazonenko, O. Ivashchenko, N. Nesterenko, «"Pedagogika svobody" u hromadsko-derzhavniy modeli upravlinnia litseiem», Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, № 4/6, s. 131–144, 2016. (in Ukraine)
- [42] L. M. Serheieva, S. M. Mykytiuk, «Vprovadzhennia modeli rozvytku zakladu profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity na zasadakh pedagogichnoi lohistyky», Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy: zb. nauk. prats, № 1, s. 101–109, 2022. (in Ukraine)
- [43] H. Serdiuk, «Teoretychni aspekty zabezpechennia profesiinoho samovyznachennia uchniv u naukovykh litseiakh», Acta Paedagogica Volynienses, t. 1, № 1, s. 204–210, 2022. (in Ukraine)
- [44] O. M. Serebrianska, «Rozvytok profesionalizmu pedagogiv u systemi metodychnoi roboty litseiu», avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.04; Kirovohrad. derzh. ped. un-t im. V. Vynnychenka. Kirovohrad, 2014. (in Ukraine)
- [45] M. Skyba, «Operatsiia "Litsei" iz popravkoiu na viter», Dzerkalo tyzhnia, 18 liut., 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/90UbAO> Data zvernennia: Berez. 05, 2024. (in Ukraine)
- [46] E. Stuporenko, N. Onyshchenko, «Pidhotovka litseistiv viiskovykh litseiv: zarubizhnyi dosvid», Suchasna osvita: stratehii ta tekhnolohii navchannia: zb. nauk. prats u 2 ch. Pereiaslav, ch. 2, s. 267–276, 2023. (in Ukraine)
- [47] N. M. Khromchenkova, «Funksionalna diialnist dyrektora litseiu u suchasnomu zakladi osvity v umovakh innovatsiinykh peretvoren», Innovatsiina pedagogika, t. 1, vyp. 57, s. 223–226, 2023. (in Ukraine)
- [48] M. Ye. Chumak, «Rishelievskiy litsei: sotsiokulturni vymiry osvoiennia krashchykh yevropeyskykh osvittikh tradytsii (persha polovyna XIX stolittia)», Problemy osvity : zb. nauk. prats, vyp. 92, s. 216–221, 2019. (in Ukraine)
- [49] V. I. Shulha, «Poltavskiy oblasnyi naukoviy litsei-internat imeni A. S. Makarenka: pohliad u mynule, otsinka sohodennia i perspektyvy na maibutnie», Postmetodyka, № 1, s. 26–32, 2020. (in Ukraine)

*Стаття надійшла до редакції
03 березня 2024 року*

